

Neagu
Djuvara

**AMINTIRI
și POVEȘTI**

și deocheate

cu de Andrei Gamart

HUMANITAS

Neagu M. Djuvara s-a născut la București în 1916, într-o familie de origine aromână așezată aici la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care a dat țării mai mulți oameni de seamă.

Licențiat la Sorbona (istorie, 1937) și doctor în drept (Paris, 1940). Participă la campania din Basarabia și Transnistria (iunie–noiembrie 1941); rănit în apropiere de Odessa. Intrat prin concurs la Ministerul de Externe în 1943, este trimis curier diplomatic la Stockholm în dimineața zilei de 23 august 1944, în legătură cu negocierile de pace cu Uniunea Sovietică. Numit secretar de legație la Stockholm, va rămâne aici până în septembrie 1947, când comuniștii preiau și Externele. Implicat în procesele politice din toamna anului 1947, rămâne în exil, militând până în 1961 în diverse organizații ale diasporei românești. În 1961 pleacă în Republica Niger, unde va sta 23 de ani în calitate de consilier diplomatic și juridic al Ministerului nigerian al Afacerilor Străine și, concomitent, profesor de drept internațional și de istorie economică la Universitatea din Niamey. Între timp, reia studiile de filozofie la Sorbona. În 1972, obține doctoratul de stat la Sorbona cu o teză de filozofie a istoriei; mai târziu, obține și o diplomă a Institutului Național de Limbi și Civilizații Orientale de la Paris. Din 1984 este secretar general al Casei Românești de la Paris, până după revoluția din decembrie 1989, când se întoarce în țară. Din 1991 este profesor-asociat la Universitatea din București și membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași și al Institutului de Istorie „N. Iorga” din București.

Principalele publicații: *Le droit roumain en matière de nationalité* (teză de doctorat); *Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations* (carte premiată de Academia Franceză); în românește, *Civilizații și tipare istorice. Un studiu comparat al civilizațiilor; Le pays roumain entre Orient et Occident. Les Principautés danubiennes dans la première moitié du XIXe siècle; în românește, Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne; O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri; Cum s-a născut poporul român; Mircea cel Bătrân și luptele cu turcii; De la Vlad Țepeș la Dracula Vampirul; Însemnările lui Gheorghe Mănescu (roman); Amintiri din pribegie; versiune franceză: *Bucarest–Paris–Niamey et retour ou Souvenirs de 42 ans d'exil (1948–1990)*; *Există istorie adevărată?; Thocomerius–Negru Vodă, un voivod de origine cumană la începuturile țării românești; Războiul de șaptezeci și șapte de ani (1914–1991) și premisele hegemoniei americane. Eșeu de istorie-politologie.**

Neagu
Djuvara
AMINTIRI
și POVESTI
mai deocheate

Prezentare grafică și ilustrații de
Andrei Gamarț
Ediția a III-a, cu noi adăugiri

Nota editurii la prima ediție

*Fiecare carte, asemenea fiecărui om, are o poveste a ei. E-adevărat însă că, în timp ce poveștile oamenilor ies mai ușor la lumină, poveștile cărților sunt doar arareori cunoscute. Și **Poveștile mai deocheate** ale lui Neagu Djuvara au o... poveste a lor. Într-o bună zi, venit la editură să discute sumarul unei viitoare cărți despre boierimea română, autorul a lăsat și un manuscris pe a cărui primă filă era scris (cu roșu!) **pentru după moartea mea!** Imposibil de trecut peste o asemenea hotărâre! Și totuși cum să le întârzii cititorilor bucuria de a se reîntâlni cu un povestitor atât de plin de har cum e Neagu Djuvara! Așa că, după nu puține și nici ușoare exerciții de persuadare, Neagu Djuvara s-a lăsat înduplecat și ne-a îngăduit să adunăm în volum cele patru povești risipite în *Plai cu boi*. Mai mult chiar, acum, dacă tot aveau să devină carte, poveștile s-au îmbogățit cu noi, spumoase și irezistibil istorisite întâmplări.*

Ca și *Amintirile din pribegie*, aceste *Amintiri și povești mai deocheate* sunt un prilej minunat de a călători în timp, căci memoria lui Neagu Djuvara, ajutată de fermecătoarea sa limbă română, e cea mai bună călăuză – și, de astă dată, o călăuză mai pusă pe șotii și dispusă la indiscreții ca oricând.

12.07.09

12.07.29

Dragii și Strădui Dramaturgilor
de prestigiu Editura! Kato al patiturii
a lăsat din Play-Bogul român, Lucr
edite, deas crădă, de curiozitate
publicați, nu va mi face proces. Român
nu va ține cu marea, unde prima
doamnă a istoriei - filosof al Ktore -
prezentațiile de D. D. de a se publica
după moarte. Cum în 15 testament
a făcut ca să fie strădui (vezi
Ludovic al XIV-lea, Boșcovici stăbi)
faceți cum vedeți.

Ordinea trebuie să fie cea cunoscută
a 1. reamenajată, nu a apărut în P. m. B,
adec

1. Mănușăreț în 1922
2. Lucrări franceze (cu raportul sulțanului,
patomian)
3. Poporul galoz
4. Adela în boala sau raportul și
viziunea.

cu drag

Ștefan

Dragă și stimată Doamnă Directoare de prestigioasă Editură! Iată al patrulea articolăș din Play-Boy-ul românesc. Încă o dată, dacă credeți de cuviință să le publicați, nu vă voi face proces. Rămâne însă înțeles că notați undeva prima dorință a istoricului – filozof al Istoriei – memorialistului N. Dj., de a se publica după moarte. Cum însă testamentele e făcute ca să fie stricate (vezi Ludovic al XIV-lea, Brâncuși et alii), faceți cum credeți.

Ordinea trebuie să fie cea cronologică a „ievenementelor“, nu a apariției în P. cu B., adică

- 1. Mamaia-sat în 1922*
- 2. Liceul francez (cu nepotul sultanului, petoman)*
- 3. Popovici-galoș*
- 4. Ardeleni cu boieroaice regățene și viță vercea.*

*Cu drag,
Moș Neagu*

Prezenta ediție include și o a cincea povestire, „Vacanțe de adolescență pe la mătuși“ (n. ed.).

(pentru după moartea mea !)

NEAȘA DÎN VÂRĂ

AMINTIRI ȘI PORȚII

mai dechinate

Hu-hu-hu

București, 2...

La Mamaia-sat în 1922

În vremea aceea, nu prea știa mama pe unde să ne ducă vara la mare, pe frate-meu, Răzvan, de nouă ani, și pe mine, de șase. Văduvă de război cu „renunțare de la buget mică“, n-o ducea prea bine cu finanțul. Avusese doar o bucată de moșie rămasă după marea expropriere din 1918–1921. Taică-su, generalul Grădișteanu, mort înainte de război, deplorabil gospodar al averii moștenite, după războiul din 1877 la care participase și după dobândirea Dobrogei, se grăbise să vândă ce brumă de moșie strămoșească mai avea în Muntenia ca să cumpere la preț de pomană 5 000 de pogoane la Tașaul, să aibă fiecare copil o mie de pogoane la moartea lui, dar după expropriere, din mia de pogoane, din cele 500 de hectare ale mamei rămăseseră doar 50. Mama le vânduse ca să cumpere o căsuță în București, pe fundătura Dr. Sergiu, în cartierul Buzești, considerat ușor periferic.

Atunci a aflat de la prietena ei Marioara Prodan, soția unui consilier la Casație și vajnică directoare a unei fundații pentru copii, că se putea închiria ieftin o casă de țaran la Mamaia-sat. Gata, s-au dus acolo cele două familii, luând fiecare o căsuță în sat.

Proprietarul nostru sta binișor, – câteva zeci de pogoane, vie, vite,

două case. Într-una din ele am stat noi. El era turc, nevastă-sa, nemțoaică, fiul, Garabet, român get-beget. Înalt, chipeș, avea fo 20 de ani; tat-su după el ziulica întreagă, tot țipând la el (parcă-l aud): „Pezevenghi!... Șarlatan!...“

Numai noi aceștia eram turiști pe acolo. La câțiva kilometri spre plajă, cică ar fi avut și Dinu Brătianu o vilă, dar nu i-am întâlnit niciodată ocupanții, dacă vor fi fost. În sat, bineînțeles, nici o mașină, și chiar pe drumul care străbătea satul abia dacă trecea un camion pe zi, ridicând un nor de praf, împrăștiind găinile înnebunite și asmuțind câinii. În schimb, în curtea turcului nostru zăcea carcasa destrămată a unei mașini agricole. Asta era mașina pe care ne băteam frate-meu și cu mine ca s-o conducem pe rând!

Mama, cu toată relativa strâmtorare, mai ținea o guvernantă la copii. De, greu te deprinzi cu economia. „Nemțoaica“ noastră era atunci o tânără unguroaică. Trebuie că era tare frumoasă, că prea îmi plăcea să stau la fustele ei și s-o țin de mână. În fiecare seară, după zăduful zilei, mă lua la plimbare prin cărările din vie și eu îi ceream să-mi cante mereu același cântec, „Volga-Volga“. Mai am vocea ei melodioasă în urechi după... (fac repede socoteala, da, după 86 de ani):

„Volga, Volga, öreg Volga, la-la-laa, la-la-la-laa“. Minunate și nemuritoare sunt notele astea imprimate în ceara proaspătă a inimii de copil...

Într-o după-amiază târzie, privind spre vale către lac, către ghiol, îl văd pe bătrânul nostru turc aducând înapoi taurul de la islaz. Și, deodată, bestia se înfurie și începe să-l împungă rău. Omul fuge în apă. Taurul îl pândește să iasă și, dacă încearcă să iasă, taurul iar îl împunge. Eu, îngrozit, încep să zbier spre casă, spre sat. Vin oamenii cu funii și aleargă să lege bestia turbată. Dar fapta n-a rămas nepedepsită: câteva zile mai târziu, asistam uimit la operația jugănirii și, cu acest prilej, aflu și la ce foloseau acele două oușoare moi și că aveam și eu două din alea, mai mici, în punguța mea. De fapt, eram de-acum pregătit să înțeleg, că doar nu mai credeam nici în Moș Crăciun!

Mai târziu, mult mai târziu, aveam să aflu și cum, după aventura cu papesa Ioana, de pe la anul 1000, fiecare papă nou ales se supune, pe

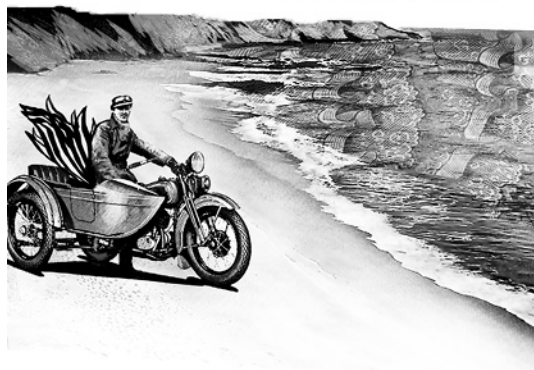
un scaun, cred, fără fund, la pipăitul indiscret al unui cardinal desemnat să verifice că noul ales are *alea* și că sunt *bene pendent*.

Să ne întoarcem însă la Mamaia noastră! La un moment dat, a venit să petreacă zece zile la noi verișoara Mona Mavrocordat, cu un an mai mare decât mine, rotunjoară, voinică, băiețoasă. Odată, pe când ne jucam amândoi pe plajă în pielea goală, apare pe motocicletă doctorul Lupu, faimosul politician socializant, pe atunci tânăr, simpatic, prietenos...

— Hai, copii, să vă fac un tur cu motocicleta!

Noi, goi-goluți, Mona în *side-car*, eu în spatele lui, ținându-l strâns de mijloc. Și goană cu o sută pe oră pe partea udă a nisipului, ca la campionatele de viteză. O beție! Dar, la întoarcere, doctorul Lupu o ia pe șosea și intrăm astfel goi în sat – mă văd fugind rușinat prin curte de la șosea până-n casă!

*Hai,
copii,
să vă duc
un tur
cu motocicleta!*

A doua zi s-a mers la pescuit pe malul unui ghiol mai spre nord, în drum spre Capul Midia (unde văzusem într-o seară șirul de bărci lungi de pescari vopsite negru cu smălț de-mi făcuseră o impresie sinistă). În ziua aia, eu n-am prins nici un pește. În schimb, m-au prins pe mine

unul sau mai mulți țânțari anofeli, așa că două zile mai târziu dărdâiam cu 41 și ½ grade de febră. M-a salvat prezența doctorului Lupu.

Mă revăd întins în curte (de ce în afara casei?), învelit în cearșaf ud ca să-mi scadă temperatura. Apoi, pesemne, îndopat cu chinină. Nici nu mai știu câte zile am zăcut. Știu doar că după aceea, ani de-a rândul, am avut recidive grave, în fiecare primăvară și fiecare toamnă. M-a curarisit abia după opt ani, la Nisa, un medic fost vreme lungă în Africa. Îl chema Casabianca. Mi-a făcut în pulpă, câteva zile, injecții de două grame de chinină; apoi, împotriva recidivelor, în fiecare primăvară și toamnă, lungi cure preventive de chinio-stovarsol. După câțiva ani de atare tratament, eram lecuit pentru totdeauna; iar în cei 23 de ani ai mei în Africa sud-sahariană, m-a apărat bulina zilnică de nivachină.

Dar n-au fost numai astea aventurile mele în lunile de la Mamaia-sat. V-am spus de familia Prodan. Pe tatăl, magistratul, nu-l pomenesc acolo. Copiii erau trei: bărbatul, Piki, viitor ofițer și prizonier lungă durată în Rusia; fetele, Mia, cu șase luni mai mică decât mine, și Elena, de patru ani. Prima, subțire și brunetă, a doua, blondă și durdulie. Într-o zi pe la prânz, nu știu cum se face că mă aflu singur cu Elena între două dune de nisip. Mă apropii de ea, o sărut pe obraji... și, întinzând-o pe burtă, mă culc pe ea încercând să-mi strecor instrumentul între buci, când apare maică-sa... Aia mică îi zice arătându-și dosul cu deștul:

— Neagu a vlut să-mi pună lobinetul lui aici!

Vai, ce rușine!!! Am fugit între dune. Abia după un ceas m-a găsit mama. S-a așezat lângă mine și m-a dojenit, sever, dar cu blândețe:

— Tu știi că tata te-a văzut din cer? Cum ai putut face așa ceva?

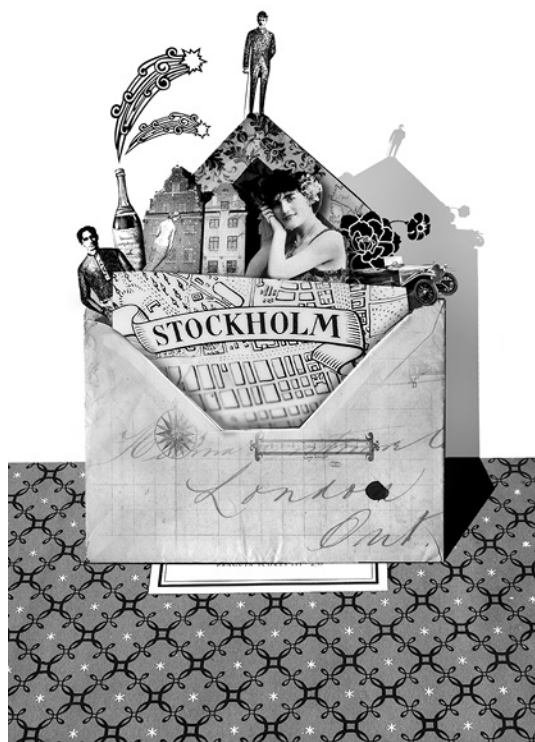
A fost prima oară în viața mea, dar și ultima, când am avut poftă să intru în pământ, să mă sinucid. La scena asta mă gândesc și azi de fiecare dată când îmi repet acea frază din psalmul 50, al lui David (cea mai frumoasă rugăciune care e dat să-mi fie cunoscută): „...Că iată întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea...”

Pe surorile Prodan le-am mai întâlnit „în societate“ în adolescență, din an în Paște. Erau foarte legate între ele și în același timp foarte deosebite, și la fizic, și la moral. Mia, calmă, nobilă, puțin distantă, Elena, exuberantă și – se zicea – cam rea de muscă. A fost măritată de două ori – au venit războiul și captivitatea soțului. Când a rămas singură a doua oară, nu mai știu dacă văduvă sau divorțată, muncea din greu și cu multă demnitate în era comunistă. Atunci a întâlnit-o în câteva rânduri Alexandru Paleologu, de a scris apoi frumos despre ea, după moartea ei, într-una din cărțile sale. Unii cititori l-au criticat însă pe conu' Alecu că ar fi lăsat prea străveziu să se înțeleagă că prietenia lor a mers – să-i zicem în vechea limbă popească – până la „spurcata împreunare“.

Pe Mia am regăsit-o la puțin timp după sosirea mea accidentală la Stockholm a doua zi după 23 august '44. Venise și ea refugiată acolo cu toată legația României de la Copenhaga, care scăpase în fața invaziei trupelor germane. Descopeream parcă o altă femeie, de o

frumusețe și o distincție nebănuite, însoțite de o inteligență subtilă, chiar prea, aproape stranie. M-am îndrăgostit nebunește. Poate să fi fost și împrejurările. Ea s-a lăsat încet ademenită, apoi fierbinte, dar era, la 26 de ani, virgină, iar eu nu mă puteam hotărî să-mi trădez soția rămasă în țară sub ocupație. Și au trecut astfel săptămânile, poate chiar două luni de pasionate îmbrățișări și frământări, până s-a întâmplat inevitabilul: a furat-o altul, mai nebun, mai hotărât, un tânăr pictor danez care trecuse Öresundul pe o bărcuță ca să-i dea de urmă.

Îl chema, țin minte, Paul Gedegâr; eu l-am găsit cam mic și urât și era chiar nebun: pe când îi făcuse Mieii curte la Copenhaga, fără succes, într-o seară când s-a întors ea de la birou, și-a găsit mobilele odăii aruncate pe geam în stradă! Ăsta-i genul de tipi care cuceresc femeile delicate. Deci nu-i de mirare că la Stockholm, găsind-o pe Mia „încălzită“ de mine, i-a luat fecioria.

Am aflat lucrul prin verișoara mea Ioana Bellu, dactilografă la Legație, care o găzduia pe Mia, dar care era și tare vorbăreață, de a

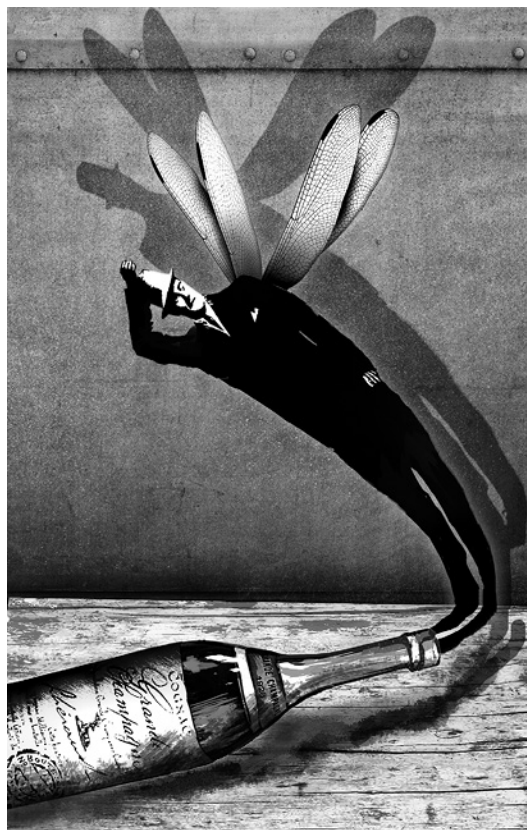
aflat de întâmplare toată Legația. Însărcinatul cu Afaceri, George Duca (fiul lui I.G. Duca, cel asasinat de legionari), și vechiul meu prieten și coleg Sandu Ghika s-au purtat de atunci cu Mia ca și când cine știe ce porcărie făcuse și ar fi fost ultima pațachină. S-a simțit foarte umilită, de aceea eu am rămas cât puteam de prietenos cu ea.

Cred însă că n-am avut în toată viața mea un simțământ mai aprig de durere și disperare ca în acele săptămâni de cumplită gelozie după aflarea nefericirii mele. (Pe atunci, în nopțile de insomnie, am descoperit prima oară și virtuțile coniacului Grande Champagne.) Dar vreme trece, vreme vine, așa că s-a așternut încet-încet praful „uitării celei oarbe“.

Urmările au fost însă pentru ea de o nespusă tristețe. N-am cunoscut o altă ființă lovită atât de stăruitor și nemilos de soartă.

Pe Paul, pictorul trăsnit, l-a lăsat după 2-3 ani. I-a fost cu atât mai ușor cu cât s-a nimerit să fie atunci numită dactilografă la Legația noastră din Norvegia, de curând redeschisă. Acolo, la Oslo, a cunoscut un norvegian înalt și chipeș care era și purtătorul unui nume ilustru, că era nepotul de fiu al marelui poet și dramaturg Bjørnstjerne Bjørnson, „Eminescul“ Norvegiei și primul Premiu Nobel pentru literatură din lunga listă de premiați, acum seculară.

Și a început o mare dragoste, cu promisiuni de căsătorie, dar el era însurat. Când, în 1948, ministerul nostru de Externe, comunist, a rechemat-o pe Mia, ea s-a refugiat la Paris, fără un sfânt și așteptând un copil. Tatăl însă s-a derobat și a început de-atunci pentru Mia un lung calvar. A plecat la Londra, că avea acolo o mătușă recăsătorită cu un om cu stare. Abia sosită, zisul unchi prin alianță a murit și Mia a rămas pe drumuri. În Anglia sever ruinată de război, cu casele neîncălzite, ea a ajuns femeie de serviciu într-un spital unde spăla în genunchi dușumelele și cimentul din săli, până s-a redeschis un vechi beteușug din copilărie, o tuberculoză osoasă la un genunchi. A trebuit să fie operată și a rămas cu un picior țeapăn. La 35 de ani, splendoarea asta de fată era șchioapă și arăta îmbătrânită. Eu și o prietenă a ei, prietesa Greta Sturdza, norvegiancă prin naștere, atâta am insistat pe lângă ea să facă proces tatălui, că în cele din urmă a acceptat să se despartă un timp de copilă și s-o trimită Gretei la Oslo, unde tribunalul, după dovezile din scrisori și la prezentarea odraslei atât de tipic norvegiene, n-a ezitat să recunoască paternitatea și aia mică a devenit Maria Bjørnson.

Tatăl a continuat însă s-o ignore și să nu trimită un ban, iar Mia, care muncea din greu ca s-o crească, a continuat să-i dea anual vești despre progresele fetei atât de înzestrate și talentate. Maria Bjørnson a ajuns, după studii universitare și ani de ucenicie prin teatre, unul din cei mai celebri scenografi din vremea noastră. Piesa *Fantoma de la Operă*, cu înscenarea imaginată de ea, de pildă uriașul lampadar care cădea în lacul subteran al Operei din Paris, a avut atât de mare succes, încât se dădea, la un moment, în același timp la Londra, la Tokyo și la New York, de-i pica Mariei în contul bancar un napoleon de aur la fiecare cinci minute. Și-a cumpărat o casă pe malul Tamisei și, în spatele acesteia, peste șosea, o casă mai mică pentru maică-sa. Dar Mia era atât de marcată de mizeria îndurată timp de 40 de ani, că nu se mai putea învăța cu o viață de belșug și economisea mai departe, ca pentru altă vreme de zile negre. Într-o zi, întorcându-se cu coșul de la piață, a răsturnat-o o mașină, accident grav după care a rămas paraplegică. Fiică-sa cheltuia o avere ca s-o îngrijească, avea în casă doi servitori indieni și se perindau zilnic zece infirmiere. În zadar.

M-a chemat la telefon Maria într-un ajun de Crăciun, la București – eram întors în țară după decembrie '89 –, să vin să stau două zile lângă Mia, că i-ar face bine. Când am ținut mâna bolnavei aparent

moarte, a avut o infimă clipire dintr-o geană, semn că înregistrase prezența mea în tragica ei amuțire. M-a rugat Maria și în anul următor să mai vin, dar până să sosesc a murit – nu Mia, ci fiică-sa, dintr-un infarct, de prea mult stres – și bolnavei, sigur conștientă de dispariția fetei înaintea ei, i-au mai trebuit doi ani până să înceteze de a-i bate inima. Dumnezeu pe cei buni și blânzi îi pedepsește cel mai aspru când au căzut, ca și ceilalți, în păcat.

Iertați-mă, fraților! Am început articolașul ăsta cu amintiri mai curând hazlii și, iată, îl isprăvesc acum în notă tragică, dar, *such is life*.

Cum m-a învățat școala franceză să scriu mai bine românește

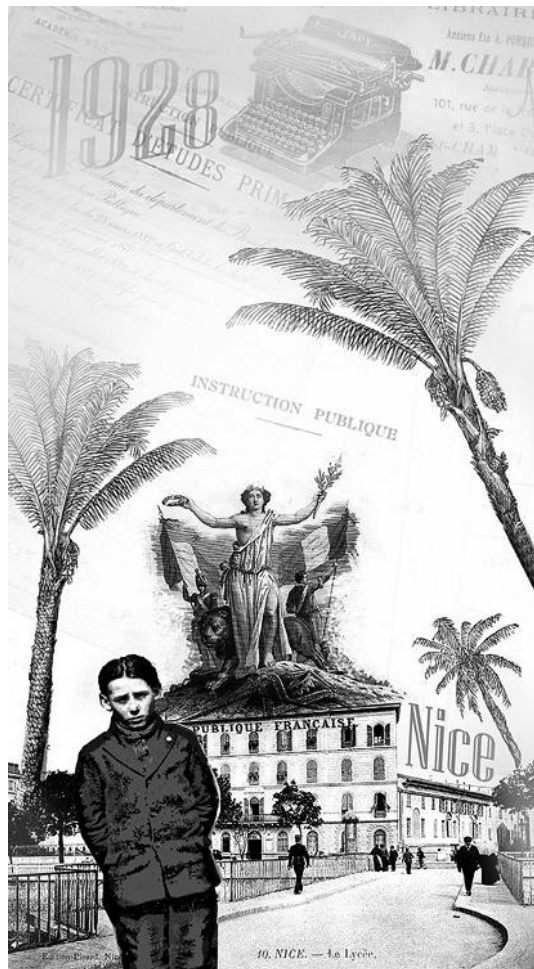

În generația mea, românii din clasa socială mai moțată nu-și mai trimiteau copiii la școală în Franța, că erau de-acum și liceele noastre, și chiar universitățile, de nivel occidental. De partea tatei, străbunicul, împreună cu cei doi frați ai săi, fusese pribeag la Paris în 1848 și poate că de-abia de atunci s-a deprins cu franceza. Apoi și-a trimis cei doi fii să facă bacalaureatul și studiile superioare la Paris. În fine, tata și frate-su făcuseră liceul francez, de mici, la Berlin. De partea mamei, că era din neam de boieri mari, „franțuzirea“ începuse cu fo două generații mai devreme. Așa că aveam, înaintea mea, cel puțin trei generații cu ședere sau studii în Franța. Dar, repet, în generația mea nu mai era moda. Dacă totuși ne-a pus mama interni la liceu în Franța, pe frate-meu, Răzvan, de 15 ani, pe mine, de 12, e fiindcă era văduvă de război, cu venit din ce în ce mai firav și, paradoxal, cu amândoi copiii în străinătate, cel mare cu o bursă, eu cu liceul plătit de bunicul meu, iar mama, când venea și ea lângă noi, șezând la o pensiune de clasa a treia, o scotea mai ieftin. Lasă că, departe de București, nu mai riscam să fim molipsiți de năravurile copiilor de bani gata ai celor din

„societatea“ bucureșteană care supraviețuiseră marii exproprieri din 1918–1922.

Și așa se face că am sosit în primele zile ale lui octombrie 1928 la liceul național din Nisa (Nice, sau Nizza pe italienește). De ce tocmai la Nisa, pe Mediterană, oraș de lux? Fiindcă bunicul, Trandafir Djuvara (cu prenume tradițional în familie, de pe vremea când emigraseră strămoșii din munții Pindului; dar acum îmi părea cam caraghios – Auzi! să-l cheme pe un bărbat „trandafir“, adică „roză“!), venea în fiecare iarnă trei-patru luni acolo să-și oblojească reumatismele. Că era destul de bogat, dar de o zgârcenie cumplită – și totuși, aş zice: „în țară trăia ca un sărac, dar la Nisa și la Paris trăgea la hoteluri de cinci stele“.

Prima impresie la liceu – clădire mare de piatră cenușie, relativ nouă, de doar 20-25 de ani, totuși parcă aducând a pușcărie: curți mari cu asfalt, ciment sau nisip, fără nici un tufiș ori pom – prima impresie, cum ziceam, o am de când, mergând cu mama și fratele pe o lungă galerie cu grilaj de fier, ce dădea spre o curte mare de recreație (ne duceam să ne luăm rufăria de la magazie), am aruncat o privire în curte, că era tocmai recreația, unde ce văd?! Joaca din curte mi s-a părut că se rezumă la vreo patru-cinci grupuri de bătauși în toată regula! Aoleo, îmi zic, așa or fi franțujii? La școala primară de la Sinaia sau la gimnaziu nu țineam minte să fi văzut nici o încăierare... Trebuie să pun însă un bemol: întâmplarea se petrecea în Franța meridională și, mai grav, la liceul din Nisa, unde veneau grămadă corsicanii, or, corsicanul e cumplit – negru în cerul gurii!

În patru ani mi-am făcut, totuși, doi prieteni cu care am rămas legat toată viața. (Unul dintre ei a murit anul trecut, altuia nu-i dau nici lui prea mult de-acum încolo...) Iar profesorii mi-au fost aproape toți simpatici, și unul chiar drag. Ajunsesem în clasa a II-a. (În Franța, numărătoarea începea invers: clasa întâi primară e clasa a XI-a, a VI-a e anul întâi de liceu; a II-a era deci clasa a X-a. În anul următor se trecea un prim bacalaureat, deci după clasa întâi, iar apoi se scindau clasele, se trecea la „Filozofie“, pentru cei care alegeau umanitățile, și la „matematică elementară“, pentru cei ce voiau să devină ingineri, cercetători științifici etc.). În clasa a II-a, pe profesorul de franceză, latină și greacă îl chema Musso (nu Mussolini). Era scund, nervos, cu păr vâlvoi și, chiar de făcea trei ore la rând, numai în picioare vorbea. Am uitat să spun că la 12 ani intrasem în clasa zisă a VI-a, cu toate că făcusem în țară primul an de liceu, deci cam cu aceleași materii la matematică, istorie, geografie, științe naturale – doar că aici începeam și latina, căci în Franța se făcea atunci (dacă alegeai) latina pe toată

durata liceului. Și iată că eu, românașul, străinul, luasem la sfârșitul anului premiul întâi, căruia acolo i se zice „prix d'excellence“. Atunci directorul liceului (francezii le zic directorilor „provizor“) a sfătuit-o pe mama să mă facă să sar anul următor, doar cu ceva pregătiri în vacanță, așa că am intrat direct în a IV-a. Când a aflat, bunicul s-a făcut foc și pară, și, cum nici eu, nici mama n-am cedat, a încetat să-mi plătească școala, și cu maică-mea n-a mai vorbit până la moartea lui, șase ani mai târziu. El avusese poate dreptate, căci în primii doi ani după acea „săritură“ am mers greu de tot, de n-am mai ajuns la „premiul de excelență“ decât în anul bacalaureatului. Dar hai să socotesc altfel: dacă n-aș fi sărit clasa a V-a, nu mi-aș fi isprăvit doctoratul în drept înainte de a pleca la război; n-aș fi fost în primul an de istorie la Sorbona pe aceeași bancă cu viitoarea mea soție, France (de care-s despărțit de numai 47 de ani, dar nu divorțat); nu s-ar fi născut fiică-mea Domnica, nici nepoata mea Sandra, nici strănepoata Zoe... Și poate cine știe ce alte minuni sau nefericiri n-ar mai fi avut loc în viața mea. Deci are de grijă Cel de Sus.

Revenind la profesorul Musso, trebuie să spun că erudiția lui, inteligența lui, metoda lui de învățământ mi-au rămas un model de viață.

Pe la mijlocul anului, mama, sosită din țară, s-a dus să-l vadă, să mai pară că se preocupă de învățătura odraslei. Musso i-a spus că sunt cam zburdalnic și cam inegal, dar – cu un zâmbet de parcă ar fi zis „Fiți liniștită, cucoană!“ – „e cel mai inteligent din clasă“. M-am dus să-l vizitez odată, 40 de ani mai târziu, într-un concediu, pe când lucram în Africa. M-a primit cu bucurie și m-a ținut la masă. Ședea într-un apartament frumos pe Place Massena, în centru. Stând la masă cu fereastra deschisă spre spate, unde se vedea în depărtare colina zisă Mont Boron și, sus de tot, grămadă de cruci de marmură și de cavouri ale cimitirului, mi-a zis:

— De aici, o văd în continuare pe mama!

N-o părăsise până la moartea ei. Și, ținând eu minte că avea reputația de a fi sever cu fetele, la liceul de fete... am intrat la idee.

Nu v-am vorbit și despre colegii extraordinari pe care i-am avut în decursul anilor! Într-a VI-a eram în clasă cu cei doi fii ai regelui Cambodgiei, Sisovath Monivong și Sisovath Monireth. De primul am auzit că s-a urcat pe tron, scurt timp, că l-au schimbat franțuzii, așa-zii protectori ai Cambodgiei; cică al doilea a ajuns prim-ministru, dar l-au ucis revoluționarii lui Pol Pot, ăl cu studii în Franța, care a dezlănțuit cel mai mare genocid din istoria recentă, ucigând, se zice, 2 000 000 din 6 000 000 de compatrioți.

În clasă cu frate-meu era viitorul rege al Afghanistanului, Zaher Khan. Zeci de ani am cărat cu mine o fotografie în care sunt amândoi,

zâmbitori și cu bluza cenușie ostentativ pătată cu cerneală. Dar, când i-am scris de la Paris, în 1948, pe vremea când îmi căutam de lucru cu disperare, n-a catadicsit să-mi răspundă. Eram naiv să cred că sub maximă presiune sovietică i se putea răspunde din Afghanistan unui pârlit de refugiat dintr-o țară satelit a URSS.

Dar cel mai pitoresc dintre feciorii de împărat cu care m-am aflat condiscipol a fost Osman, un nepot al ultimului sultan osmanliu. Eu aveam 13 ani și eram pirpiriu. El avea 16 și era mare, gras, umflat, prostuț cred, și nu se supăra când își băteau joc de el camarazii. Era poreclit Pachidermul. Mai avea o specialitate la gradul suprem: era petoman. Știți ce-i asta? Că nu găsiți în DEX: la Expoziția Universală de la Paris din 1900 apăruse un fenomen care dădea spectacole la care se înghesuia lumea (mi-a povestit bunicu-meu, care a asistat), unde timp de o oră, pe când trâncănea verzi și uscate, individul scăpa câte un vânt sonor, modelat după înțelesul cuvintelor sau frazelor, mai subțire, mai gros, mai scurt și sec, mai lung și ondulat... Avusese un succes nebun și i se spusese „le pétomane“, de la verbul „péter“ (a scăpa un vânt). Osman al nostru era de același soi. Într-o noapte, în dormitorul de vreo 35-36 de paturi, s-a întâmplat, lucru neașteptat, că a lipsit supraveghetorul care altfel se culca la mijlocul dormitorului, într-un pat înconjurat de patru perdele albe (supraveghetorii erau tineri foști studenți „în pană“; li se spunea pioni). O fi fost bolnav, fără a avea timpul să prevină din vreme. Nu puteam scăpa așa chilipir! Ne-am adunat vreo 10-12 în jurul patului lui Osman, înveliți în cearșafuri (nu se știe niciodată!) și l-am rugat să-și dea drumul. Culcat pe burtă în pielea goală, Osman și-a pornit tirul de artilerie, iar noi număram în cor – dar în șoaptă – 45... 46... 47... Deodată, cel dintre noi care vedea mai bine ușa dormitorului strigă:

— *Daida, d'Artagnan!*

(*Daida* însemna „păzea!“ în dialectul de la Nisa, iar d'Artagnan era porecla supraveghetorului general, după eroul din *Cei trei muschetari*).

O zbughim fiecare către patul lui, înveliți în alb ca niște stafii, pe când Osman, care nu înțelesese alarma, i-a dat înainte... 48... 49, până s-a auzit strigătul lui d'Artagnan:

— Osman! Nu ți-e rușine?

...De fapt, sigur că nu-i era rușine, că la turci trasul unui vânt sonor, după masă, e chiar o datorie, o cinstire... Condiscipolul meu Osman, din neamul sultanilor osmanlîi, avea o lungă tradiție înaintea lui.

Am ezitat până acum să ilustrez afirmația cu o anecdotă, într-adevăr mult mai „deochetă“, dar de curând mi-a extras-o domnul Patapievici în cursul unui interviu televizat și a dat-o, așadar, pe unde. Atunci, hai s-o dăm și noi pe unde n-am îndrăznit s-o dăm. Iată povestea:

Se știe că de la alianța încheiată la mijlocul veacului al XVI-lea de regele Franței Francisc I cu sultanul Soliman Magnificul, ambasadorii Franței la Istanbul aveau precădere pe toți ceilalți reprezentanți diplomatici, chiar și pe al Împăratului Sfântului Imperiu Roman de națiune germană, care, protocolar, era primul suveran din Creștinătate. Și, într-adevăr, cu vremea, ambasadorii regelui Franței au avut nu numai precădere, ci și cea mai mare influență asupra politicii Sublimei Porți. Dar faimoasa și aventuroasa expediție a lui Napoleon Bonaparte în 1798 în Egipt, care era de veacuri provincie otomană, a stricat socotelile și relațiile diplomatice între Franța și Turcia erau de atunci întrerupte.

Iată însă că în 1806, rușii atacă Turcia, pentru a cincea oară în mai puțin de o sută de ani, și ocupă Principatele române. Anglia, aliată cu Rusia împotriva lui Napoleon își trimite flota să asedieze Constantinopolul și să pătrundă în Marea Neagră prin Dardanele... Turcia se grăbește să ceară atunci ajutor Franței și Napoleon trimite ambasador pe „compatriotul“ său corsican, generalul Sebastiani – care, într-adevăr, va face minuni pentru a împiedica flota britanică să

pătrundă în strâmtoarea Dardanelor și să atace Constantinopolul. Dar în primele zile de la sosirea lui, trebuia „spartă gheața”; Sebastiani încerca să se arate cât mai simpatic turcilor, iar aceștia căutau să-l cinstească la superlativ.

Marele Vizir dă o masă mare în onoarea ambasadorului. Acesta e așezat la masă în fața Marelui Vizir, iar jur-împrejur vreo 20 de viziri și de pașale. Pe un scăunel lângă ambasador, un tălmaci, un dragoman ca să-i traducă înaltele vorbe ale vizirului și să-i explice tainele bucătăriei turcești. După vreo două ceasuri de nesfârșite feluri, care mai de care mai bine drese și mai frumos împodobite, s-a sfârșit defilarea bucatelor. E un moment de pauză. Când, deodată, tresare ambasadorul: în fața lui, Marele Vizir, fără măcar a pune mâna la gură, a tras o strașnică râgâială, „cârc!” și jur-împrejur care mai de care, vizirii și pașalele îi cântă în strună, „cârc“, „cârc“... Dragomanul se apleacă spre domnul ambasador și-i explică:

— Asta vrea să zică, Excelență, că a mâncat bine!

Sebastiani înghite în grabă puțin aer și scoate și el o mică râgâială. Vecinii zâmbesc către el – gândeau: „E bun ghiaurul, se dă după obiceiurile noastre!“

Mai trec trei sferturi de ceas, se servesc cafelele, rahat lucum, halva, halviță și fel de fel de dulciuri... Deodată tresare iar Sebastiani, Marele Vizir scăpase un vânt, adevărată bubuitură, și îndată salve trase în jurul mesei de toți vizirii și pașalele. Tălmaciul explică: „Asta vrea să zică, Excelență, că digeră bine!“

Sebastiani e cuprins de panică. Ce să se facă? Atât de mult a fost silit, de copil, să se abțină de la aceste zgomote considerate necuviincioase, că chiar nu-i mai vine decât la umblătoare, sau cel mult noaptea sub plapumă, dacă nu-i nevasta lângă el... Atunci, tiptil, pe sub fața de masă, se apasă cu o mână pe burtă, la stânga, la dreapta sau în cerc... până simte o inspirație, se lasă pe o rână, se screme – și scoate o bășinică firavă, subțire, țiiiitt!... Dragomanul se apleacă spre el, cu un zâmbet complice, și-i șoptește la ureche: — Asta vrea să zică, Excelență, că Excelența Voastră e virgină!

Dar vai, fraților! Am rătăcit până aici fără a atinge măcar subiectul care figurează în titlu! Stați, că vin la obiect (sau la subiect)!

După anul cu dl Musso a trebuit să plec la Paris, fiindcă Răzvan își luase bacalaureatul și, pe vremea aceea, Nisa n-avea universitate, iar el voia să facă medicina. Mama a ales unul dintre marile licee din Paris, cel în care întâmplător se afla acum director fostul „provizor“ de la Nisa, care mă cunoscuse. Dar nu era din cele mai vechi licee de la Paris, ca „Henri IV“, unde fusese bunicul, sau „Louis le Grand“, unde fusese frate-su Alexandru, care va face carieră politică, de mai multe ori ministru liberal și despre care I.G. Duca a scris, după moartea lui

prea timpurie în ianuarie 1914, că era, „după mulți, cel mai mare orator din generația sa“. Liceul meu, „Janson de Sailly“, era mai modern și situat nu în Cartierul Latin, ci în cartierul devenit cel mai șic în secolul al XIX-lea, în vestul Parisului. Însă era un liceu de bună reputație și dimensiuni și mai mari decât cele vechi.

Intram așadar în clasa I, adică ultima înainte de primul bacalaureat și de clasa de filozofie, după care urma să iau al doilea bacalaureat. Atmosferă în contrast brutal cu cea de la Nisa. Eu venisem, cum am spus mai devreme, cu o bluză gri plină de ștersături de peniță și chiar puțin zdrențuită jos; cămașă sport și cravată – ioc. Camarazii, cu cravate, cămăși bine călcate, unele chiar scrobite. S-au uitat toți la mine cu sfială. Cu atât mai mult cu cât aveam originalitatea să car cu mine, atârând de o sfoară lungă și grosolană, o sticlută de cerneală, căci aveam snobismul de a scrie mai departe cu toc și peniță, când toți camarazii aveau, bineînțeles, stilouri. Asta până în ziua în care profesorul de franceză, latină, greacă m-a rugat, gentil, să văd dacă părinții nu-mi puteau cumpăra un stilou, și asta fiindcă, pentru a doua oară, îmi scăpasem călimara pe jos pătând parchetul clasei cu cerneală! Până la sfârșitul anului „mă dădusem pe brazdă“: eram ca și colegii mei, cu complet-veston de la „Old England“, cravată și chiar cămașă cu plastron.

Profesorul principal, cel de franceză, latină și greacă, era, ca și Musso (am uitat să spun), trecut pe la École Normale Supérieure (Școala Normală Superioară), pepiniera de profesori universitari. Profesorii de liceu care ieșiseră din acea școală prestigioasă erau foarte rari. Pe acesta îl chema Moog și era evreu, cu o figură parcă ieșită dintr-o caricatură din *Porunca Vremii*. Scund, bătrânel, cu barba cărunță și ochelari fără brațe, de le zice pe franțuzește „pince-nez“, că țin ciupind partea fină a nasului, între ochi. Îmbrăcat ultra-clasic, pantaloni gri vârgați, ca de jachetă, și veston negru. Un singur lucru contrasta cu ținuta severă: îl vedeam de la primul etaj, unde era clasa noastră, când străbătea o curte interioară îndreptându-se către ușa de intrare. La câteva zeci de metri era un pom. Un singur pom. Dl Moog se oprea o clipă, clătina puțin din cap, apoi scuipa la rădăcina pomului un scuipat de dimensiuni gigantice. Era probabil tehnica lui de a-și drege vocea înainte de a intra la curs. Sau, poate, veniseră părinții lui de la București?

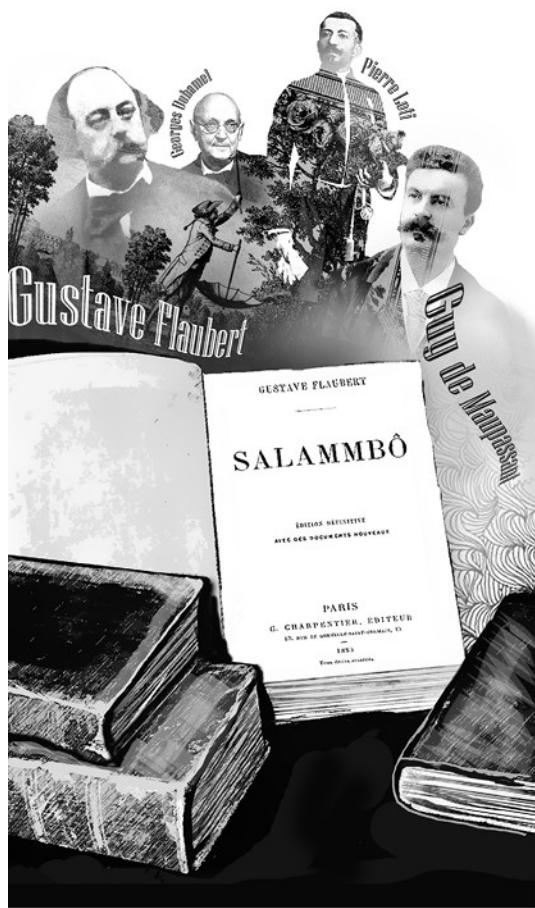

Nu era sever, dar nici nu zâmbea. La el în clasă nu se glumea, nu se râdea. Dar, după un an cu el, ieșeai cu capul toabă.

De la prima oră de franceză ne-a dat un sfat: ca să învățăm să scriem frumos, să ne alegem un mare stilist din trecut – nu chiar trecut foarte vechi, ca limba să fie încă cea prezentă, și ne-a recomandat patru autori: Gustave Flaubert, Guy de Maupassant, Pierre Loti (marinarul cu nume de împrumut, care s-a împrietenit cu Carmen Sylva și i-a consacrat o carte) și, în fine, unul și mai recent, cred Georges Duhamel. Am ales Flaubert, dar nu din *Madame Bovary*, ci din *Salammbô*, acea frescă impresionantă a războiului Cartaginei împotriva unei revolte a sclavilor. Deja atins grav de morbul istoriei, mă entuziasmasem la citirea romanului, cu un an înainte. Tehnica recomandată era următoarea: odată culcat seara, ca o pregătire la adormire, să citești încet, timp de o jumătate de ceas, doar o pagină în fiecare seară. Adormi cu acea muzică a frazelor. Cred că am fost singurul din clasă care a luat sfatul în serios. După trei luni, eram primul la franceză; după șase luni, eram trimis de liceu la „Concursul general“ pe țară; iar la bacalaureat m-a felicitat examinatorul de la oral pentru teza scrisă (o critică a unui sonet).

După ani de zile am aflat de la Cioran că și el folosisese aceeași metodă, dar cu un rafinament în plus: nu alesese – din epoca pe care o considera cea mai perfectă din scrierea limbii franceze, mai cu seamă pentru un autor de maxime scurte, secolul al XVIII-lea – nu alesese,

zic, un autor celebru, un Voltaire, un Rousseau, un Diderot, ci, fiindcă, îmi zicea mie, în veacul acela toată lumea din „societate“ învăța să scrie o limbă corectă și aleasă, un autor de mână a doua, necunoscut, de pildă *Memoriile Doamnei de X*, fostă doamnă de onoare a ducesei de Y. Și așa a ajuns el să mînuie cu adevărată virtuozitate (că intervine și geniul în alegerea cuvîntului) o limbă care a lăsat în secolul XX câteva capodopere scrise în stilul veacului perfecțiunii limbii franceze.

Di Moog m-a mai învățat un lucru extrem de important dacă vrei să scrii ceva inteligent și corect în orice domeniu, nu numai în literatură, ci și în administrație, politică, industrie etc. Când ai de tratat un subiect, întâi să faci un plan – și să te ții de el. Textul să aibă un început, o prezentare; apoi un miez, o dezvoltare; în sfârșit, o concluzie, o încheiere. Frazele să fie cât mai scurte și cât mai clare. Ciocănit ani de-a rândul cu aceste precepte, tânărul intelectual care le lua la suflet se găsea apoi bun la redacție în orice meserie.

Această disciplină intelectuală putea fi transferată de tânărul străin în țara lui și folosită în limba lui cu aceeași dragoste de limbă curată și

autentică precum aceea încercată de limba franceză. Cred că perioada cea mai fastă a oratoriei noastre parlamentare, de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la catastrofa comunistă, s-a datorat în mare parte unor intelectuali români cu studii în Franța.

Când va îndrăzni oare un editor să publice o culegere cuprinzându-i pe marii oratori parlamentari, de la 1848 la 1948? Ce surprize am avea și ce lecție pentru parlamentari (moment, fraților, nu vorbesc de cei de acum, Doamne ferește! Vorbesc de cei de mâine, sau poimâine – copiii copiilor voștri, pesemne!).

Atât poate nădăjdui Moș Neagu în acest îngrijorător început de veac și de mileniu.

*O figură
a Bucureștiului interbelic:
Popovici-galoș,
diplomat de carieră*

E vorba despre Andrei Popovici, nepot al fruntașului țărănist Mihai Popovici, de mai multe ori ministru în guvernele național-țărăniste.

De acesta din urmă a rămas legată o anecdotă: trimis de Guvern în grabă la Paris, în 1929, ca ministru de finanțe, pentru a solicita un mare împrumut, ca să nu se prăbușească leul în timpul crizei internaționale, el a telegrafiat chiar a doua zi că-l și obținuse de la guvernul francez. Atunci, un ziar bucureștean – nu mai știu de era guvernamental sau de opoziție – a publicat imediat un articol cu o manșetă de-o șchioapă, pastiş al celebrului mesaj trimis Senatului de la Roma de Cezar, învingător într-o expediție-fulger: POPOVENI, POPOVIDI, POPOVICI.

Lui Andrei Popovici i se alipise porecla Galoș, fiindcă fusese văzut pe Calea Victoriei în luna lui Cuptor, cu galoși în picioare pe canicula care lovea Bucureștiul și în vremea aceea. Întrebat de ce se încălțase astfel, răspunsese că din cauza faptului că faimoasa băcănie Dragomir Niculescu stropea trotuarul în fața prăvăliei. Dar asta era floare la ureche pe lângă alte stranii comportamente ale personajului, după cum veți vedea.

Pe mine, amintirea lui Popovici-galoș, pe care l-am cunoscut bine, mă râcăie pe undeva neplăcut, fiindcă unica mea nepoată mult iubită,

Sandra Djuvara Melone, a găsit cu cale, acum zece ani, să se mărite cu un omonim, tot Andrei Popovici! Din fericire, îl cheamă, mai precis, Andrei Gheorghe Popovici (fără galoș).

După cum știți, patronimul Popovici n-a apărut în românie decât în cadrul împărăției habsburgice, după Unirea din 1700 a Bisericii române din Ardeal cu Roma. Împărăția a suprimat atunci Mitropolia ortodoxă română sau legătura cu Mitropolia Ungro-Vlahiei de la București. Cum însă în curând o mare parte din preoțimea română s-a întors la ortodoxie, preoții ortodocși români din Ardeal, Banat și mai apoi și Bucovina s-au aflat în dependența patriarhului sârb, care-i oblăduia pe toți ortodocșii din împărăția austriacă, iar la aceștia obiceiul era ca fiii sau urmașii unui popă să fie chemați, după forma sârbească, Popovici, cum dincoace de Carpați se vor înmulți ca ciupercile, cu zecile de mii, familiile Popescu. Așa că Andrei Popovici-galoș era din Popovicii ardeleni, pe când al meu Andrei Gheorghe Popovici e din Popovicii bucovineni. Uf! Am scăpat de riscul rudeniei.

După cum am spus, chestia cu galoșii nu era nimic față de alte ciudățenii de comportament ale individului. De pildă, împingea așa de departe frica de microbi, încât nu punea mâna pe vreo clanță de ușă decât cu mănuși, chiar acasă. Iar când vorbea la un telefon, afară, acoperea receptorul cu o hârtie de carbon, din alea pentru copii la dactilografie. Ce nu știu să spun e cum se ferea de oreioane la partea de sus a receptorului!

Altfel, fizic, se prezenta bine. Înalt, de ținută distinsă; doar două lucruri m-au izbit neplăcut în fizionomia lui, când l-am cunoscut eu la vârsta de zece ani: găseam că are nasul puțin lucios și roșu și că buzele-i sunt mereu și curios animate. În rest, gentleman cult și vorbind mai multe limbi, inclusiv franceza, ceea ce mă mira puțin la un ardelean. Am aflat mai târziu explicația: taică-său venise deja în vechiul Regat, astfel că Andrei se contaminase de francomania bucureștenilor și-și luase licența în drept la Paris, ba, întâmplător, fusese chiar secretar de Legație la Paris în tot timpul Primului Război Mondial. La minister, se pare că era priceput, dar, din cauza maniilor sale prea din cale-afară, nu s-a găsit în douăzeci de ani nici un ministru de externe care să se încumete să-l trimită șef de misiune în străinătate.

Nu mai știu cum îl cunoscuse mama. Pesemne fiindcă era coleg la Externe cu unchiul, fratele tatei, Radu Djuvara. La vremea aceea, amândoi erau consilieri de Legație. (Pe atunci se zicea, mai prețios, „de Legațiune“, după cum și înalta considerație era „înalta considerațiune“; eu, ca să știți ce fel de ipochimen sunt, scriu mai departe și azi, unui oficial, când vreau să fiu simandicos: „Primiți, vă rog, dle X, asigurarea înaltei mele considerațiuni“ – și cu asta l-am dat gata.)

Carevasăzică, pe când eram de zece ani, iată că-l invită mama pe Popovici-galoș la Sinaia, în vila pe care o închiria iernile ca să fim la aer curat, că fusese frate-meu bolnav de plămâni. Ce i-o fi venit să-l invite? Cert e, în orice caz, că nu aflase cât de maniac era. Presupun că va fi avut planuri de măritiş pentru soră-sa mai mică, Ioana, „tante Jeanne“ pentru mine. (Scuzați, tineri de azi! Așa era, de vreun veac și jumătate, în pătura zisă „de sus“ franțuzită nevoie mare: nu ziceam tușa Ioana sau nenea Costică, ci *tante* Jeanne și *oncle* Costică. Doar rudelor mai îndepărtate, Juvăreștii din Moldova, le ziceam moș Ernest, moș Alfred, dar, în schimb, aici erau prenumele franțuzești! Și vă rog să credeți că zisa pătură n-a fost de aceea mai puțin patrioată – asta-i un fenomen universal în toate civilizațiile când se impune o limbă de cultură: Frederic cel Mare al Prusiei făcea versuri numai în franțuzește și zicea că vorbește nemțește numai cu grăjdarii! Cezar, inițiatorul Imperiului Roman, murind străpuns de 15 lovituri de pumnal, când l-a văzut printre agresori pe Brutus, fiul nevastă-sii, i-a

zis „Și tu, fiul meu?“ în grecește!)

Mă întorc însă la presupusele planuri ale mamei. Jeanne era frumoasă și distinsă, dar se apropia de 40 de ani tot nemăritată, cred că în urma unei mari decepții în dragoste. Îl iubea de mult pe faimosul avocat Tilică Ioanid (cel care-l apăraseră pe Codreanu în procesul de ucidere al prefectului de Iași) și va fi sperat că la moartea soției sale, mare prietenă a Jeannei, dar grav bolnavă de tuberculoză, o va lua pe ea. A luat-o pe alta și a făcut bine, că au născut pe Ion Ioanid, autorul celei mai admirabile evocări a gulagului românesc, cu volumele *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. Căile Domnului sunt nepătrunse.

Dar Jeanne s-a retras atunci din lume și s-a mărginit la vocația de a doua mamă a nepoților Răzvan și Neagu. Mama, disperată. Și așa trebuie să fi fost cu adevărat, ca să-și arunce ea ochii pe fenomenul Popovici-galoș.

A doua zi după sosirea lui la Sinaia, era bolnav, sau se credea bolnav, și s-a închis în odaia lui, cea mai mare din modesta noastră locuință. În dimineața următoare, Jeanne, milostivă, bate la ușă aducând tava cu micul dejun, cafea cu lapte, cozonac cu unt și miere etc. Se aude dinăuntru: „Intră!“ Deschide ușa – și ce vede? Popovici își făcea nevoia mare pe țucal, în pat, cu paltonul pe el, pălăria pe cap și o umbrelă mare neagră deschisă spre ușă, că, de, cum se zice mai la periferie, „Când e ușile dășchise, trage corent“. Jeanne, stupefiată, îi zice „Ești un porc!“, trânteste tava pe masă și iese. Nu e nevoie să spun că șederea tipului în casa coanei Tinca, la Sinaia, fu de scurtă durată. Ioana Grădișteanu l-a luat în anul următor pe originalul colecționar Alexandru Saint-Georges.

Pe Popovici-galoș l-am pierdut din vedere ani de zile. Dar iată că unșpe ani mai târziu mă însor la Paris, încă necopt, cu o camaradă de la Sorbona, Facultatea de Istorie, și o aduc la București în călătorie de nuntă, s-audă și ea pe bulevard țigăncile strigând după noi „Să-ți trăiască franțuzoica!“

Ca să cunoască și sătenii mei pe conia Franț, că pe nevastă-mea, născută ca și mine în timpul Primului Război Mondial, fiică, nepoată, strănepoată, stră-strănepoată de ofițeri și generali (primul, chiar general napoleonian), o cheamă France, nume patriotic între toate, am dus-o și la moșie – cu oarecare sfială – să descopere satul Ezna de pe Bărăganul Brăilei, improvizat după marea expropriere cu țărani de pe armanul boieresc strămutați pe proprietățile acum ale lor. Un mare tufiș de salcâmi, nu biserică și nici măcar cârciumă. O casă joasă de administrator servea de conac. În grajd, Ghiță Ilie, credinciosul nostru grăjdar, curățase spilkă pe jos, că era doar pământ bătut; sub picioarele boilor și ale celor 14 cai de căruță, plus iapa roaibă de călărie, puteai să lingi pe jos. Când intrăm noi, roaiba, a dracului, care era drept în față, văd cum ridică puțin mândra coadă aurie și o baligă

mare dă să iasă. Ghiță Ilie se repede cu mâinile amândouă în formă de pâlnie, primește în palmă teancul lucios de baligă și se duce să-l arunce afară în grămada de gunoi. Să fi văzut mutra parizienței! Merita o fotografie. Dar mai târziu se va da pe brazdă. În cei trei ani cât am fost la miliție și pe front, ea s-a ocupat de moșie, cu mână de fier. Și știa numele bucatelor și ale plantelor mai bine decât mine. Să știți că franțuzoaicele nu-s deloc cum vi le închipuiți în general după spoturile publicitare la ruj de buze și creme de frumusețe – sunt strașnice... Lui Ghiță Ilie de la Ezna îi mai datorez ceva: era de o cumsecădenie cum nu mai găsești, dar avea un vocabular limitat și când nu găsea cuvântul potrivit, verb, substantiv, adjectiv, îl înlocuia cu „aia“. Mi-a rămas și mie – dacă am de pildă o mâncărime la ceafă și nu-mi vine pe moment cuvântul „mâncărime“ zic: am o „aia“ la ceafă...

Dar să ne întoarcem la călătoria de nuntă.

La București, pe Calea Victoriei – te pomenești că era în față la Dragomir Niculescu –, nas în nas cu Popovici-galoș! „Bonjour!“ „Bonjour!“, îi prezint soția (el era de-acum ministru plenipotențiar) și-i spun că am venit cu vaporul de la Marsilia la Constanța, cu nava de comerț *Suceava*, care lua și câțiva pasageri (la Marsilia, cu greu dibuiserăm, printre cheiuri și zecile de vapoare, *Le Süsséhavá*). Și-i mai spun că, peste câteva zile, tot cu *Suceava* ne întoarcem. Gata! Vine și el. Ce să fac? După una-alta, îmi zic mintenaș că poate-i dau lui, că are pașaport diplomatic, să-mi treacă la vamă, la Marsilia, geamantanul unde aveam înghesuit covorul nou, de la Djaburov, dar de nuntă al unei surori a mamei. Și așa l-am avut tovarăș de drum, săptămâni întregi, Constanța, Atena, Malta, Marsilia. În sufragerie, eram la aceeași masă, și conversația lui nu era neplăcută, că era om cult și cu experiență, iar eu, încă învățăcel.

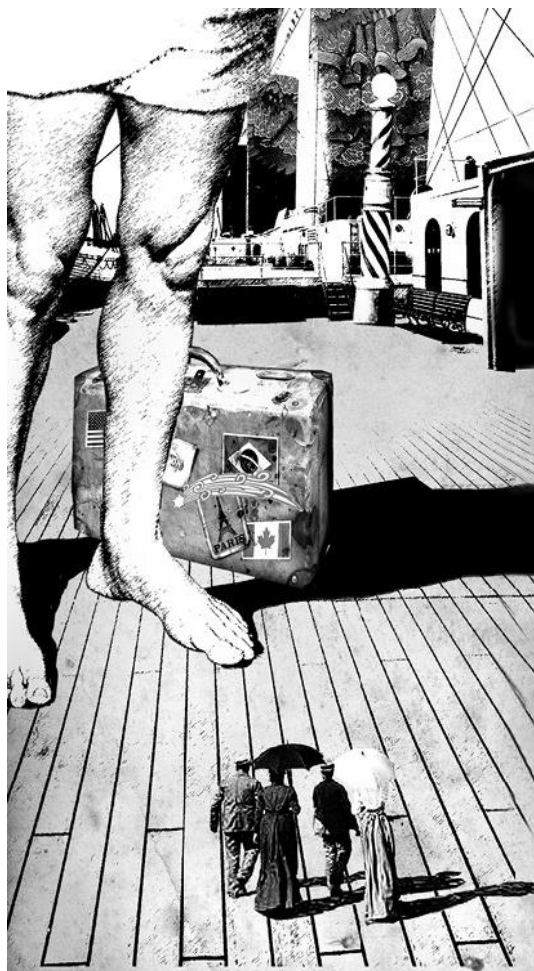

Din prima zi, pe punte, îmi dă aparatul lui de fotografiat să-l iau în poză cu nevastă-mea, tare frumoasă. Pe când eu mă chinuiam să ochesc cum trebuie în obiectiv, el, pe la spate, cu o mână iscoditoare, pipăia rotunjimile nevesti-mii. De atunci până la sfârșitul croazierei, ea n-a mai șezut aproape de el la mai puțin de un cot. Cam pe atunci ne-a povestit că fusese însurat cu o americană. Dar ea divorțase după câteva săptămâni. Te miri?

Înainte de escala ateniană, iată-l că telegrafiază la legația noastră că sosesc cu *Suceava* la Pireu, pe data și la ora cutare, „Dl ministru Popovici și Dl Djuvara“. Ministrul nostru la Atena lipsea atunci de la post, însărcinat cu afaceri fiind tânărul Negulescu, un nepot al marelui cineast Jean Negulesco, stabilit în America. Negulescu a crezut că veneau bătrânul ministru Mihai Popovici și unchiul meu Radu Djuvara. Când i-a văzut apărând pe pasarelă pe Popovici-galoș și pe un tânăr necunoscut, i s-a lungit fața de-o palmă. Dar, om civilizât, și-a îndeplinit corvoada clasică a tinerilor diplomați, ne-a plimbat două

zile cu mașina prin Atena, la Delfi, la Marathon.

De la Pireu spre Malta și Marsilia am avut noroc de o toamnă senină și o mare liniștită, încât grupul de pasageri s-a îngrădădit în jurul micii piscine a vaporului. Popovici nu prevăzuse să aibă chilot de baie. Ce are a face? Și-a înnodat șervetul de la lavabou în jurul mijlocului. Dar, cum la 50 de ani îi crescuse puțin burtica, șervetul atârna la o parte cu o largă fereastră triunghiulară prin care îi puteam vedea cu toții daravera și fuduliile legănându-se moale la fiecare pas pe care-l făcea. După o jumătate de ceas, a venit căpitanul vasului, jenat, să-l roage pe domnul ministru să nu mai apară pe punte în asemenea ținută. De-atunci, vexat, a stat bosumflat pe un șezlong, în straie de oraș, până la Marsilia. Acolo, a binevoit să ia printre geamantanele lui și pe al meu, cu covorul de Djaburov.

După acea călătorie de pomină, nu l-am mai văzut. Am aflat acum, din arhiva Ministerului de Externe, că și-a dat demisia chiar din 1938,

sub dictatura lui Carol al II-lea. Care i-a fost soarta sub comuniști, nu știu. Probabil că i-au tăiat și lui pensia timp de vreo zece ani, ca și unchiului meu, reducându-l la mizerie. Să fi avut parte și de detenție politică? N-ar fi exclus, dată fiind apartenența lui la o familie de înalți demnitari țărâniști. Dacă n-a fost închis, trebuie să fi murit, cum se zicea pe vremuri, de inimă rea. Că un specimen de felul lui nu poate să răsară și să înflorească decât în regim capitalist, *of course*.

Eu nu-l pot rememora decât în ipostaza fantastică de la Sinaia, pe țucal în pat, cu palton și pălărie pe cap și cu umbrela deschisă spre ușă. O asemenea scenă, până atunci, nu fusese închipuită nici de un Zigoto, nici de un Max Linder, nici de un Charlie Chaplin.

Căsătorii între ardeleni și boieroaice regătene și viceversa

După Marea Unire și sosirea masivă în Vechiul Regat a multor politicieni și intelectuali ardeleni, a apărut, destul de curând, printre burghezii ardeleni cei mai moțați, unii chiar cu pretenții de noblețe, o dorință de a căuta uniuni mixte cu boierimea din Muntenia și din Moldova. Am dovezi de asemenea sentimente la însuși „venerabilul” Iuliu Maniu, el, care până și pe Ionel Brătianu îl privea ca pe un produs fanariot. (Dacă e să-l credem pe Pamfil Șeicaru, i-ar fi mărturisit acestuia că se simțea mai în largul lui în negocieri cu contele Tisza decât cu Brătianu!)

Primul caz de care îmi amintesc e acela al unei Ghiculești – din ramura Ghica din Moldova – care s-a căsătorit cu tânărul și fercheșul prefect național-țărănist Spătaru. O cunoștea mama, că erau rude îndepărtate. Cu toate că avea un fizic plăcut, se apropia de 40 de ani nemăritată. Așa că n-a făcut nazuri de prințesă când a fost să-l ia pe nenobilul ardelean. Cum s-a petrecut noaptea nunții s-a aflat prin București, pesemne chiar din indiscreții ale mirelui. Mireasa, încă fată mare cu toată vârsta, cum am spus, când a venit clipa fatidică să-și piardă fecioria, a început să țipe:

— Nu se poate... Nu se poate!

Bărbatul însă, nemilos, i-a zis, ardeleneste, împingând în vrăjmășie:

— Musai să intre, c-alta nu-i!

Și a intrat. Chiar de multe ori, că perechea, după toate aparențele, a

trăit în armonie și s-au născut doi flăcăi sănătoși și frumoși. Erau la vârsta studenției când a venit comunismul. Ambii tineri Spătaru au izbutit să fugă în Germania. Știu că frate-meu, când a scăpat și el din țară, vedea pe unul dintre ei, cu care se împrietenise.

Al doilea caz privește tot un Ghica, un strănepot al lui Ion Ghica, Șerban, zis Bani, că deja lui taică-su i se zicea Șerbănică. Avea trei-patru ani mai puțin ca mine. Întâmplarea făcea că eram veri de-al treilea, de trei ori, maică-mea, Tinca Grădișteanu, având ca bunică maternă pe Maria Ghica Olănescu, sora mai mică a lui Ion Ghica, iar Bani avea o bunică Grădișteanu de partea tatei și o străbunică Grădișteanu dinspre maică-sa, Aristița Stoenescu, sora pictorului. Din pricina deosebirii de vârstă și a faptului că la 12 ani am plecat intern în Franța, n-am copilărit împreună, cu toate că taică-su făcea parte din „consiliul meu de familie“ de orfan de război; dar, la adolescență, am aflat, bineînțeles, de reputația pe care o avea Bani, că poseda cică un instrument de dimensiuni cu totul peste norme. Se zicea chiar că odată, când tocmise o prostituată, aia, când l-a văzut gata de atac, ar fi zis: „Aoleu! Eu cu una ca asta nu mă... aia!“ și ar fi fugit. Dar iată că s-au găsit mai multe „fete de lume“ care să se „aia“ cu el și chiar să-l ia de bărbat, cu toate că era scund și mai urâțel încă decât ilustrul său

străbunic. S-a căsătorit mai întâi cu Ioana Bujoiu, fata inginerului bine cunoscut, dar, din incompatibilitate de caracter, s-au despărțit după trei-patru ani. Ea, fostă secretară la Ambasada Britanică, când au venit comuniștii la putere, a fost scoasă din țară de britanici. Bani, între timp, s-a îndrăgostit de o ardeleană de foarte bună calitate, Kitty Stochiția, și a luat-o de nevastă în 1947. Dar, al dracului, neastâmpărat, s-a mai încurcat și cu o bucureșteancă și le-a lăsat pe amândouă însărcinate în același timp, așa că la cinci zile interval s-au născut o fată cu prima și un băiat cu a doua (pe care l-a recunoscut, ca să nu fie odrasla Ghiculeasca copil din flori). Bătaie de cap pentru genealogiștii din veacurile viitoare: în același an, doi copii legitimi din două mame diferite! Cu toate că, de sunt „de meserie“, vor găsi desigur antecedente pe la Basarabii Dănești sau Drăculești sau la tatăl prezumtiv al lui Neagoe Basarab.

Bani Ghica și-a răscumpărat cu vârf păcatele tinereții printr-o atitudine exemplară în închisorile comuniste. Din 1948, a făcut 11 ani de pușcărie, în două rate, iar toți cei, cunoscuți sau necunoscuți, care l-au întâlnit pe la Canal sau prin închisori sunt unanimi în a spune că a fost extraordinar. A mers chiar până la a-l pocni pe un gardian care-l bătuse, de a mâncat el, apoi, o bătaie soră cu moartea. Îndrăzneala și să sfideze cu vorba. Cică într-o zi trece un colonel de Securitate printre deținuții înșirați de-a lungul peretelui. Le spune, unuia și altuia:

— Ai avut o sută de hectare, ai?

Ăia se codeau, în general: ba că nu au fost ale lor, ci ale tatălui sau ale fratelui... Ajuns la Bani:

— Și tu ai avut o sută de hectare?

— Nu, eu am avut o mie!

Și mănâncă bătaie.

În acea vreme, s-a întâlnit și s-a împrietenit cu Coposu, alt caracter dârz. Odată au fost pedepsiți împreună, lăsați într-o carceră atât de strâmtă, că nici unul nu putea nici pe jos să se așeze, condamnați să stea 24 de ore în picioare, abia îndoind genunchii, nemâncăți și nebăuți. După decembrie '89, la reînființarea Partidului Național-Țărănesc, Coposu l-a numit pe Bani Ghica printre vicepreședinții partidului. N-a stat mulți ani, când a văzut cam cum arată lucrurile. S-a consacrat în mare parte însuflețirii unor cluburi de rugby, că făcuse parte în tinerețe din echipa națională, fiind chiar, cică, un prim caz când un tânăr de 17 ani participa la un campionat internațional. Anii de închisoare i-au scurtat însă viața; după doi ani de boală chinuitoare, în 2006 a murit.

Al treilea caz se întâmplă să fie legat tot de o rubedenie de-a mea, tot așa, verișoară de-al treilea, Irina Sturdza (Fof pentru intimi). Avea vreo câteva luni mai puțin ca mine și, la 13-14 ani, eram îndrăgostit de ea și, cum eram atunci, în toate lunile de iarnă, intern în Franța, ca

să am vești, neîndrăznind să-i scriu ei, scriam scrisori oarecare, anodine, lui frate-su Ion. Dar, bineînțeles, după un an-doi, m-am îndrăgostit de alta (o poloneză, marea dragoste a juneții mele), așa că am rămas doar prieteni, cum eram cu toată familia.

Ea a făcut excelente studii de agronomie și, în mediile universitare, s-a îndrăgostit lulea de maramureșeanul Mihai Pop, mult mai vârstnic decât ea, care va deveni vestitul etnolog și folclorist. Vă pot spune (confidențial!) că maică-sa, coana Irina, născută Câmpineanu, a cam strâmbat din nas la început, la gândul unei căsătorii a fetei în afara găstii protipendadei moldo-valahe. Dar, mai târziu, mi-a povestit mama, se lăuda chiar că ea îi găsisese așa soț bun. Nu mai spun, la începutul erei comuniste, când cu vânătoreea împotriva celor „de origine socială nesănătoasă“, satisfacția lui Fof de a avea copii care la școală se chemau Pop, și nu Brâncoveanu sau Ghica sau Cantacuzino...

Unchiul matern al lui Mihai era politicianul țărănist Ilie Lazăr, care

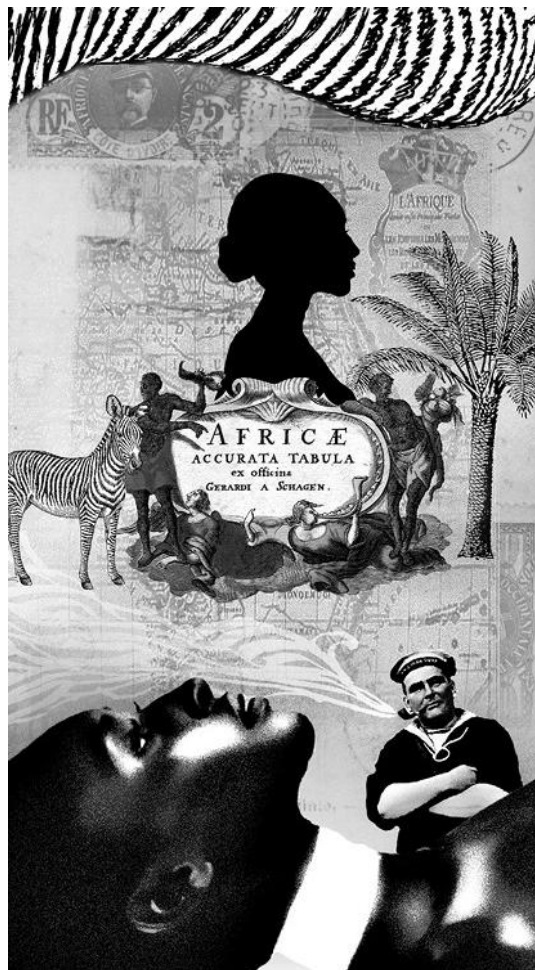
va avea mai târziu soarta lui Maniu, a lui Mihalache și a altora. Când l-am cunoscut, era foarte alert și volubil și umbla mereu cu un baston gros de promenadă arătând mai mult a măciucă. El pretindea că în sipelele familiei aveau zapise și hrisoave dovedind că se trăgeau din voevozii maramureșeni – nu mai știu dacă din Drăgoșești sau din Bogdănești. Un fel de a insinua că Mihai al lui o depășea cu o lungime pe Sturdzoaică. Mihai a fost atașat cultural al țării la Bratislava, din 1941 până în 1945, în perioada primei independențe a Slovaciei. Înainte de '39, apucase să participe la congrese internaționale, bunăoară la Praga, unde-l cunoscuse pe marele lingvist Roman Jakobson, evreu rus refugiat în Statele Unite după '39. Așa se face că, în era ceaușistă, Jakobson, care-l apreciasse pe Mihai, se străduise să-i obțină de la Guvernul român învoirea de a preda din când în când în universități americane. Și iată că, pe vremea când eram în Africa, în Republica Niger, vine odată la mine un tânăr american din Peace Corps (acea deșteaptă invenție a administrației Kennedy: tineri absolvenți de universitate care în loc de serviciu militar acceptau să plece 14 luni în țări subdezvoltate din Africa sau Asia, plătiți și trăind ca localnicii și predând acolo bruma lor de știință) care aflase că sunt român și venea să-mi spună că avusese la Berkeley un profesor român extraordinar. Îl întreb cum îl cheamă. Îmi zice: „Mihai Pop“. Așa am aflat eu că apucase să mai iasă din marea închisoare a țării. Nu-i așa că lumea e mică?

În 1971, Mihai Pop e ales președinte al Societății Internaționale de Etnologie și Folclor. Cu prilejul acesta, îl poștește la masă, la Paris, renumitul etnolog britanic Julian Pitt-Rivers, care, întâmplător, era soțul unei verișoare primare a nevesti-mii! Așa că această regăsire după 20 de ani avea loc în chiar casa (străveche) unde nevastă-mea și soacră-mea locuiau, un etaj mai sus – adresa mea „oficială“. Iarăși, lumea e mică!

După întoarcerea mea în țară, în '90, în anul următor am locuit un an la Fof și la Mihai în casă, acesta din urmă ușurându-mi recăpătarea hârtiilor mele de naționalitate. Timp de câteva săptămâni a venit să petreacă cu noi și nepoată-mea Sandra, din America, de 24 de ani. După ce a observat în intimitate această pereche, ea septuagenară, el octogenar, Sandra, obișnuită cu părinții și bunicii, despărțiți de zeci de ani, văzându-i cât de prevenitori și drăguți erau unul cu altul, a venit într-o zi la mine să-mi zică, uimită și admirativă: „Să știi că ei se iubesc!“ Mai sunt și minuni pe lumea asta.

Când a împlinit 90 de ani, succesoarea Academiei Republicii Socialiste România a catadicsit să-l numească membru corespondent, sau așa ceva. Îndemnat de nevastă-sa, a acceptat, ca să le mai pice o pomană de un milion vechi (o sută de lei noi) pe lună.

A patra pereche mixtă pe care am cunoscut-o e cea a fiicei renumitului cărturar ardelean Zenovie Pâclișanu cu inginerul petrolist Ion (Johnny) Miclescu, din vechea familie boierească moldoveană. Întrucât el s-a refugiat în Grecia, iar eu în Africa, nu ne-am întâlnit decât odată pensionari amândoi, la Paris. Perechea – după câte știu – a trăit în armonie. El a murit acum trei sau patru ani. Dacă-i evoc aici e fiindcă mă împrietenisem cu fratele ei, Zenovie Pâclișanu junior, simpatic tânăr medic ce ne-a fost de mare ajutor când eu eram secretar general al Comitetului de Asistență al Refugiaților Români (CAROMAN). El se avea bine – probabil chiar foarte bine, că avea cheile apartamentului ei! – cu o doctoriță șefă de serviciu într-un mare spital parizian. De câte ori aveam un biet refugiat bolnav, fără bani, fără asigurare socială și uneori chiar fără hârtii în regulă, ne adresam lui Pâclișanu și mintenaș îi găsea loc în serviciile doamnei doctor. Din păcate, după vreo doi ani a plecat, cu o coloană sanitară, în Africa Ecuatorială Franceză. Când s-a întors, după un an, mi-a povestit cam cum îi fusese aventura acolo. Mi-a spus, între altele, că-și cumpăraseră două fetișcane de fo 15 ani. Îi zic:

— Două? De ce două?

Zice:

— Ca să nu se plictisească! Stăteau de trăncăneau toată ziua la ușa cortului. Când mă întorceam seara, chemam pe una, sau pe cealaltă, sau pe amândouă...

Mă întreb acum: când am plecat și eu în Africa, după câțiva ani, nu cumva imaginea fetelor de la ușa cortului era ascunsă pe undeva în creierul meu? Dar, ghinion, Africa mea saheliană era altă Africă, cu musulmani habotnici. De-aș fi îndrăznit să mă ating de nevasta sau de fiica unui ștab de acolo, ori îmi făceau de petrecanie, ori, în cel mai bun caz, primeam a doua zi bilet de avion retur Paris. Așa că, pentru mine, visul cu fata la ușa cortului a rămas un fel de *fata morgana*...

Vacanțe de adolescență pe la mătuși

V-am mai spus în povestiri anterioare că Primul Război Mondial, moartea tatei, în sfârșit, Marea Expropriere o lăsaseră pe mama, cu doi copii mici, cam pe drojdie. În timpul adolescenței mele, n-aveam casă nici la București, nici undeva la țară; și a mai venit și marea criză din America, 1929–1931, deci când aveam 13-14 ani. Singura moșioară păstrată erau cele 80 de pogoane moștenite la Finta. Sună frumos, nu-i așa? Ultima bătălie fratricidă între Matei Basarab și Vasile Lupu, care se visa Basileu bizantin. Și învinseseră leșii lui Matei împotriva cazacilor lui Vasile Vodă. Dar fiți liniștiți, nu vă spun asta ca să vă închipuiți că noi stăpâneam asemenea locuri istorice din acele vremi de care „se’nvredniciră cronicarii și rapsozii“. Era doar o moșie nici mare, nici mică, primită de zestre de bunică-mea Lelia Trandafir Djuvara (care a divorțat timpuriu de bunicul meu, din pricina

caracterului său afurisit). După moartea ei, moșia s-a împărțit la patru moștenitori, apoi a mai împărțit-o de patru ori și exproprierea, așa că fraților Răzvan și Neagu nu le-au rămas decât alea 80 de pogoane – pe atunci nu socoteam în hectare –, și alea, așa, în câmp, fără nici o căsuță. Și maică-mea se mai războise șapte ani într-un proces cu fostul arendaș, care cumpăraseră celelalte trei părți și ținea morțiș s-o țină și pe a patra. De-atunci am păstrat eu scârbă și teamă de procese, oricâtă dreptate ai avea.

În vara 1928, când ne pregăteam să plecăm pentru un nou an în Franța, ca interni, am șezut câteva săptămâni la Finta pentru adunarea dijmelor. Ședeam la un sătean chiabur, Nicolae. Avea doi frați, unul Constantin, care era cârciumar, și un al doilea – i-am uitat numele – care era atunci primar. Fratria de trei era, politicește, simbolică a vremilor: Nicolae era averescan, Constantin, țărănist, și primarul, liberal. Așa că, oricum se succedau guvernele, familia era totdeauna la putere.

Nicolae avea două case mici în aceeași ogradă. Într-una am stat noi. Avea și două fete frumoase, Caterina, de 17 ani, de care era îndrăgostit Răzvan (de 15), și Ileana, de 14, de care eram îndrăgostit eu (de 13). (Dar nu vă excitați, fraților, prea devreme, că nu s-a întâmplat atunci nimic.) A fost ultima vară când am mers la Finta. Acum, că eram interni toată iarna în Franța și că mama n-avea casă unde să ne adune vara, nici la oraș, nici la țară, a început, în timpul vacanței – teoretic de trei luni, dar mai trăgeam fo 7-8 zile la ambele capete, să se facă cu totul trei luni jumate –, a început, zic, sistemul trimeriei noastre în vacanță pe la mătuși binevoitoare și mai înstărite.

Eu mergeam întâi la o soră mai mare a mamei, la Găești; Răzvan, în fiecare an, mai multe luni, la o rudă mai depărtată, la Străjești, coana Natalia Darvari – *tante* Nathalie. Ea era vară primară cu Elencuța Văcărescu, maică-sa fiind născută Văcărescu; iar bunică-sa era o Buzescu, una dintre cele două fete ale ultimului purtător al ilustrului nume; cealaltă soră fiind căsătorită cu un Grădișteanu (familia mamei). De la această Elena Buzescu moștenise coana Natalia frumoasa culă a Buzeștilor de la Străjești-Romanați. O restaurase frumos și era de-acum unul din rarele conace boierești mai vechi din țara noastră.

Coana Natalia fusese măritată de trei ori: prima oară cu un diplomat bulgar, Pullieff – nume ce nu sună frumos pe românește, dar pe care-l cred însă de origine română, sau aromână: Puliu. Fiul ei cu Pullieff, Gică, a fost un timp campionul României la tenis. Dintr-o a doua căsătorie cu colonelul Petre Ghika, din Ghiculeștii moldoveni, îl avusese pe Alexandru Ghika (noi l-am chemat întotdeauna Sandu), care mi-a fost coleg în diplomatie și prieten de-o viață. Acum, după două divorțuri, la o vârstă mai mult decât matură, coana Natalia se

recăsătorise cu un văr primar, generalul Mihai Darvari, așa că-și regăsise numele de fată.

Generalul – scund, mustăcioară, ochelari pe nas – avea mai curând nutră de conțopist de primărie rurală decât de militar superior; dar cică a fost un ofițer de mare valoare. Cred că această a treia căsătorie coana Natalia o făcuse din motive, să le zicem așa, fiscale.

Tante Nathalie îl îndrăgea pe frate-meu, căci, pe când fiu-său Sandu nu se mișca din salon, cu cartea în mână, Răzvan era de dimineață până seara pe la grajduri sau la alte trebi gospodărești. Îl țesăla în fiecare zi pe mândrul armăsar arab, pe care nimeni altul din familie nu-l încăleca cu lunile.

Dar, după ce se lăsa întunericul și bătrânii se retrăgeau în „apartamentul lor privat“, tinerii mai aveau alte preocupări. La Străjești veneau în fiecare vară cel puțin trei-patru prieteni de-ai lui Sandu. Cei doi nelipsiți, afară de frate-meu, erau un văr, Gheorghe Ghika, și Radu Pleșia. Jocurile nu erau toate inocente. Între altele, își măsurau „chestia“, cu centimetru fin de croitoreasă, în cele două ipostaze: pleoștită și semeață (lungimea, circumferința). Așa am aflat eu că Radu Pleșia o avea pe cea mai lungă (cică, cu mult), Răzvan, pe cea mai barosană (model măciucă), și Gheorghe Ghika, pe cea mai pirpirie, de-l și botezaseră Puță, pe când Radu era Gogu și Răzvan, Ștoi.

Mai serios e că preocuparea pentru „chestie“ nu se limita numai la acest aspect estetic sau de fudulie: noaptea, pe furiș, mai dădeau și o raită în satul țigănesc al Străjeștilor, unde erau niște tinere țigănci frumoase și focoase ca-n povești. Generalul Darvari, probabil informat de slujnicele casei, nu ignora nimic. De frate-meu zicea: „Răzvan e armăsar!“

Armăsar, armăsar – dar și el, și Sandu s-au întors din aceste escapade la țigăncile focoase cu o blenoragie de mama dracului – noi îi ziceam pe românește, mai plastic: sculament. Pe atunci nu se descoperise încă penicilina, care acum, dacă-i luată din vreme, te scapă de meteahnă în două-trei zile. Pe-atunci, ehe!, era treabă de săptămâni și luni de zile de chin și spălături și injecții și câte și mai câte până scăpai de ea. Țin minte de supliciul lui Răzvan în iarna aceea, cu școala, cu spălăturile zilnice cu permanganat de potasiu, vizitele la doctor etc. Urmările pentru cei doi băieți au fost următoarele (ia seama, cititorule!): Sandu a rămas toată viața cu o obstrucție a ureterului, atât de încăpățânată, că trebuia să-și facă în fiecare an barem o dată un sondaj de destupare, groaznic de dureros.

Cu Răzvan, altă urmare. Când era prin anul doi sau trei de medicină la Paris, îi căzuse cu tronc (închipuiți-vă, el, care avusese mare simpatie pentru Legiune!) o colegă evreică – îi țin minte și numele: Jacqueline Grunberg. Nu frumusețe model Venus din Milo, dar plăcută

la vedere, sveltă, isteată. Tat'su, doctorul Grunberg, era mare mahăr la categoria urologilor. Ce-or fi combinat între ei Răzvan și Jacqueline, că a venit înțelegerea ca el să-i dea la examinare urologului o probă de spermă. După câteva zile, l-a chemat bătrânul Grunberg și i-a zis: „Tinere! Nu mai ai în sperma dumitale nici un spermatozoid...” Probabil că tratamentul bolii din tinerețe fusese atât de strașnic, că-l făcuse sterp.

Mi-am pus întrebarea, când am aflat, dacă nu cumva bătrânul, șiret, dornic să aibă fiică-sa plozi de-ai lor, get-beget (cușăr), să nu fi inventat chestia asta, ca s-o descurajeze pe fată de a se mărita cumva cu un goi. Mai știi? Dar faptul că Răzvan al meu a rămas armăsar până la adânci bătrâneți, fără să fi lăsat pe nici una însărcinată, nici pe „legitimă”, nici din seria celorlalte, mă înclină a crede că bătrânul doctor nu mințise. Dar, luați seama, copii! Vedeți, din imprudența celor doi tineri, ce consecințe dramatice? Întrucât, în cazul meu, soția n-a mai putut avea copii după primul, o fiică, faptul că nici fratele meu n-a mai putut avea urmași face că ni s-a stins neamul.

Antibioticele fac ca problemele astea, la generația voastră, să se prezinte cu totul altfel. În schimbul bolilor lecuite de antibiotice, ne-a trimis Dumnezeu SIDA. Și mai rău. A venit și pilula. E oare mai bine? Nu vedeți că, de zeci de ani acum, demografia Europei întregi e în drastică scădere? Vă lasă asta indiferenți? Nu era mai bine pe vremea bunicului meu, când riscul pentru fată era uriaș? Mi-a raportat bunicul o vorbă a lui frate-su Alexandru Djuvara, care n-a fost numai deputat și mare avocat, și ministru și unul din marii oratori ai Parlamentului român, mai era și mucalit. Iată sfatul pe care-l dădea fetelor:

— Nu te juca cu p..., că alunecă!

*

Prima lună de vacanță, pentru mine, era mai amărâtă, mai melancolică. La sora mamei, mai vârstnică, Nica Alexandrescu (*tante Nyka*) nu erau copii. Din cele patru fiice ale colonelului Nicu Grădișteanu, ea, a doua, era singura care făcuse o căsătorie din interes – dar nu interes egoist, ci pentru toată mica familie, celelalte trei surori neavând, în ochii ei, zestre destulă și fratele arătând semnele unei grave maladii ulterioare. Așa că-l luase pe fiul unui bogătaș, Ion Alexandrescu, zis și Cafegi-bașa, căci lui taică-su îi dăduse Grigore Ghica Vodă, primul nostru Domn pământean de după 1821, acest mic titlu boieresc și se transmisese și copiilor lui și chiar nepoților; de pildă, lui *oncle Costică*, soțul mătușii mele. Când am venit prima oară în vacanță de la Nisa și am coborât la gara Găești fără să fi avut vreme să-mi înștiințez mătușa să vină să mă ia, am vrut să iau o birjă – singura birjă nenorocită din fața gării, cu două mârțoage –, birjarul nu înțelegea unde voiam să mă duc, la o doamnă Alexandrescu... După multă caznă ca să-i spun unde-i conacul, chiar pe șoseaua mare,

înainte de spital, îmi zise:

— Ah, zice, la Cafegioaica?

Nu mi-a plăcut că mătușii, atât de mândră de boieria ei (cu toate că umbla adesea îmbrăcată ca o paparudă), i se zicea cafegioaică!

Socrul ei, Ion Alexandrescu, era foarte cumsecade – pe când taică-su, îmbogățitul de Ghica Vodă, fusese câine cu țărani, de sfârșise ucis de ei, lucru pe care unchiul Costică nu mi l-a spus niciodată și care explică sfiala pe care o avea de țărani. Ion fusese și om cu gust, judecând după casa ce-și făcuse în București, azi ambasada britanică, pe strada Jules Michelet. De acolo a rămas o poveste: când a măritat-o pe sora unchiului Costică, Elena, cu un Rahtivan – se pronunța întotdeauna mai românește, Răctivanu –, au venit, firește, toate rudele mirelui, toți de o urâtenie celebră în București, urâtenie simpatică, dar urâtenie. Când s-a golit casa pe la două dimineața, gazda l-a chemat pe majordom și i-a zis:

— Deschide larg toate geamurile, să iasă urâtenia din casă.

Conu Ion, știind că noră-sa Nica Grădișteanu copilărise în frumosul conac al Olăneștilor de la Găești, la bunică-sa maternă, văduva lui Pană Olănescu, născută Ghica, sora mai mică a lui Ion Ghica, avusese

ideea delicată de a cumpăra noii perechi moșie tot la Găești și de a clădi acest nou conac, în stil de vilă de la Sinaia, spațios și solid, dar care n-avea farmecul vechiului conac căzut acum – după un lung proces – în lotul verilor Olănescu.

Pe bietul *oncle* Costică, noi, nepoții, îl găseam cam caraghios. Copiii sunt nemiloși. Purta barbă și monoclu. Căsătorit cu o Grădișteancă, era complexat de numele lui prea burghez. Dar mama lui, coana Anicuța Lenș, o figură a protipendadei bucureștene – mai bine cădeai într-o hazna decât în gura ei! –, era dintr-o familie ce-și zicea conți de Linche de Moissac. Veniseră doi frați pe la 1750, unul fiind secretarul francez al lui Vodă Grigore Calimachi. Le zicea Linchou (Lenșu) după ortografia provensală a numelui. S-au îmbogățit și aliat cu cele mai mari neamuri boierești, Bălăcenii, Floreștii, Filipeștii. Atunci, pe la 1840, unul dintre ei, pe bani grei, a obținut de la un mare genealogist francez o schiță genealogică ce-i făcea descendenți din conții de Linche de Moissac, de la Marsilia. La cimitirul Bellu puteți descoperi un cavou somptuos al unui moș al unchiului meu, cu numele pompos și stemă cu coroană de conte. S-a dovedit acum, de curând, că fuseseră pirați barbarești făcuți robi în veacul al XVII-lea de un Linchou! Dar nenea Costică știa, de cea mai bună-credință, că descinde din conții de Linche, și când era în străinătate iscălea C. Alexandresko de Linche. Săracu', cu nasul lui turtit și tenul cam cenușiu, zău, nu arăta a conte franțuz... Dar era tare cumsecade. Acum că, după expropriere, din cele 10 000 de pogoane ale sale îi rămăseseră totuși vreo 500, el întreținea toată familia – adică pe sora mai mare a Nicăi cu bărbat și fiu și pe cumnatul bolnav. Și coana Nica se lupta cu agricultura și ținea baierile pungii.

În casa ei de la Găești, când mi-am adus acolo tână nevastă franțuzoaică, în 1937, ea s-a trezit parcă picată în casa din *Livada cu vișini* a lui Cehov. Erau stăpânii, Nica și Costică, sora mai mare, Constanța cu bărbatul ei, Alexandru, baron de Reineck (*oncle* Alex), un pierde-vară arătos și pretențios, de o pedanterie „ce n-a văzut Parisul“. Ranetti, care-i fusese coleg la Automobil Club, îi făcuse acest catren:

*Elegant, scos din cutie,
Echipat pentru salon,
Capu' sus, irezistibil,
Intră-n Club domnu' baron.*

Biata Cons`tanța, când îl luase numai după mutră și nume, și fără un sfanț până ar fi moștenit pe maică-sa moșiereasă, nu putea bănuî că mai era și pederast. A fost nenorocită toată viața, afară de dragostea oarbă pentru fiu-su Robert; care la 30 de ani a căzut, sublocotenent la „4 Roșiori“, în Cotul Donului, neascultând de ordinul de retragere „fiecare pe socoteala lui“, când a fost regimentul înconjurat de

tancurile rusești – răscumpărând astfel eroic nimicnicia tatălui.

În vremea marii crize internaționale, se mai adăugase companiei Constantin Mavrocordat, soțul divorțat al verișoarei Alexandra Grădișteanu. Avocat de afaceri pe lângă firma grecească de armatori Embiricos et Troianos, criza îl lăsase șomer. Coana Nica sigur că trebuie să fi avut mai demult o aventură cu el (cu bărbatul pe care-l avea, Cel de Sus sper că are puțină înțelegere față de asemenea deraieri! Am intuit, după felul pasionat cum vorbea de altul, că avusese o slăbiciune și pentru faimosul ministru Mârzescu, ăl care i-a băgat în ilegalitate pe comuniști. Toate sunt însă presupuneri gratuite ale subsemnatului). Cu Mavrocordat, ea avea și un fel de justificare morală: locotenent de rezervă în Primul Război Mondial, după primele luni când participase la lupte – chiar la una dintre ultimele șarje nebunești de cavalerie – fusese afectat ca ofițer de legătură cu statul-major rusesc. De la ofițerii ruși se molipsise de morfinomanie. O nenorocire care explica în parte și divorțul cerut de *tante* Alexandra – care, în orice caz, mi-era profund antipatică. Nica și-o fi închipuit că era o datorie să-l apere, cât putea, de pacostea morfinei. După cum vă închipuiți, toate astea le-am adulmecat mult mai târziu.

Oncle Constantin mi-era tare drag. Lucrurile astea nu se explică, nu sunt raționale, după cum tot așa misterios e faptul că el se arătase extrem de sever, chiar dur, cu fiică-sa Mona, care era pâinea lui Dumnezeu, pe când mie, nepot îndepărtat, îmi arăta o afecțiune de neînțeles. Admirabil e faptul că Mona n-a avut niciodată pică pe mine în urma acestei discrepanțe afective. Eu pe Constantin îl distram. Cătrănit cum era de soarta lui, băiețașul care revenea de la liceele franceze îl amuza fredonându-i cântece deocheate și recitând versuri licențioase. „Ia mai cântă-mi aia cu «La pompe à merde»“ – sau altă dată... „Mai zi aia cu «Le poux et l'araignée»“ etc. Căci, după mutatul la Paris în 1932, mai aveam pe frate-meu la Facultatea de Medicină, pepinieră de cântece porcoase, nevoie mare. Povestea de dragoste dintre un păduche și o domnișoară păianjen era obiectul unei fresce care acoperea toți pereții sufrageriei Sălii de Gardă a Spitalului Salpêtrière!

Să nu credeți însă că-mi ierta orice. La masă sau în salon, mă

muștruluia sever pentru orice abatere de la bunele maniere și ținuta elegant aristocratică. Iar eu, complexat că – de! – nu eram născut prinț, eram sigur că niciodată nu voi putea ajunge la asemenea perfecțiune. El mă lua câteodată cu el la vânătoare, amândoi cu pușca la subsuoară. Dar, pe când el împușca iepurele din prima lovitură și două prepelițe o dată, eu n-am împușcat niciodată nimic. De fapt, nici nu mă aplicam prea serios la acest sport, din milă. La prepelițe încă, fiindcă păsărica aia n-o prea vezi când moare, dar n-aș fi împușcat un iepuraș nici să mă pici cu ceară.

Într-o dimineață, din zori, tot așa cu pușca, dar și cu chiloții de baie, ne-am dus cam drum de două ceasuri până la Argeș, de ne-am scaldat. Chiar că era luna lui cuptor. Abia ieșiți din apă, ce să vedem? În zare către nord-vest, o linie groasă neagră. Venea furtuna. N-am apucat bine să ne ștergem, să ne îmbrăcăm, să înșfăcăm puștile și gențile și să luăm bărbătește calea de întors, că cerul tot era întunecat și a pornit o ploaie din alea ca de muson indian. (Așa ceva n-am mai pomenit decât în anii '70, într-un avion între Yaoundé și Niamey via Lagos, deasupra muntelui Camerun, când a fost avionul atât de scuturat, că ne-au căzut toate bagajele în cap și am crezut că-mi venise ceasul din urmă.) După vreo juma' de oră de potop, s-a oprit ploaia, tot așa de brusc cum venise, și am putut porni la drum, uzi learcă, dar sub un soare de cuptor. Când am ajuns în sat, mai aveam un kilometru până la conac, dar era o cârciumă chiar în față. Unchiul zice:

— Intrăm o clipă, să luăm ceva.

Și ne-a adus cârciumarul, Domnul Iubu, care ne cunoștea, niște țuiculițe și brânză de Brăila și pâinică, și o farfurie de roșii lucitoare. Și după fo trei țoiuri de țuică și toată mâncarea înghițită am luat-o mai veseli spre casă. Am mai găsit o ciorbă caldută – apoi m-am trântit pe pat și cred c-am dormit două ceasuri. Dar m-am trezit cu capul ca prins în clește și o nevoie irepresibilă de a vomita. Eu, dacă mă credeți, în cei peste 90 de ani de viață pe care-i rememorez, n-am vărsat decât de două ori. Așa sunt eu făcut. Aia a fost a doua, și-o țin minte: după oroarea clipei (sau clipelor, că fu lung chinul), nu s-a isprăvit, că mi-au rămas grămadă de piei de roșii în nări. Nu vă mai spun ce a fost până le-am scos. Au trecut de atunci (socotiți!) 75 de ani: eu n-am mai înghițit de-atunci cea mai mică piele de roșie, și mănânc două-trei roșii pe zi. Și, dacă aș fi și la masă cu Regina Angliei și ni s-ar da roșii crude, tot aș scuipa pieile pe marginea farfuriei. (Îmi veți zice că la 93 de ani am prea puține șanse să fiu poftit la masă de Regina Angliei, dar chiar în acest caz improbabil – și mai improbabil fiind ca bucătarul francez al Reginei să ne servească roșii crude – eu tot aș scuipa pieile.)

Din când în când, mai rar, se opreau verii mei Sturzești, Dinu, Ion, Fof și Ileana, copiii Irinei Câmpineanu cu magistratul – mai târziu

avocat – Costăchel Sturdza (unchiul trăsniului ăluia de Gelu Voican Voiculescu!). Că era în drum spre moșia lor Slobozia, la vreo 20 de kilometri nord-vest. Odată m-au luat așa pe neașteptate, într-o seară. A doua zi, după-amiază, mi-a zis Ion:

— Hai cu noi călare până la stâna noastră, la șapte kilometri, să luăm niște brânză!

De doi ani, unchiul Constantin îmi dădea lecții de călărie pe bătrâna sa Hunter irlandeză Turda, dresată ca la Saumur, dar mă instruisese așa de treptat, că nu vrusese să mă pună încă la galop. Fac mărturisirea lui Ion. Mă liniștește – vom merge domol și la dus, și la întors. Aș! La stână, mai un lapte, mai un caș, mai o trâncăneală cu ciobanul, până băgă de seamă Ion că se înnoptase. Iute, trebuia de-acum s-o ducem șapte kilometri la galop, să nu ne prindă noaptea. Îi reamintesc îngrijorat teama mea. Îmi zice că nu face nimic, să strâng bine din genunchi și să mă țin și de coamă – adică tocmai ceea ce cavalerul priceput îți zice să nu faci. Și s-au pornit cei șapte cavaleri, pe șei proaste, cu călușii noștri de țară; eu, după Turda, parcă n-aveam nimic între picioare și, strângând din genunchi în disperare, mă cramponam de coamă aplecat înainte. Era toamnă, câmpul uscat la infinit. Stoluri de ciori se ridicau speriate, croncănind urât. Era un spectacol de cinema – să-l admir dacă n-aș fi fost atât de crispat.

Când am ajuns la conac și am predat și eu calul meu unui rândaș, m-am târât anevoie, cu picioarele crăcănate, până la „umbătoare“. Acolo mi-am scos izmenele, cu pielea bucilor cu tot. Opt zile am fost cu bandaje și cu comprese de vaselină, iar pe scaune, așezat pe perne moi. Dar, mai târziu, am fost un călăreț pasionat și, cu vârsta, chiar destul de priceput – căci călăria e singurul din toate sporturile în care poți face progrese, era să zic până la moarte – să zicem: până nu te mai poți urca în șa.

*

După Găești, a doua lună și uneori și a treia, mă duceam pe aceeași șosea București– Pitești, mai la nord, la Ciulnița, puțin înainte de Leordeni. Acolo avea o mică vie Eliza Băbeanu, *tante* Liselle. Maică-sa, atunci deja bătrâna văduvă a generalului Băbeanu (îi puteți vedea strămoșii zugrăviți în biserica Icoanei din București, ctitoria lor), era născută Lucreția Răctivanu – din familia a cărei urâtenie am evocat-o mai adineaori – și avea o bunică Grădișteanu, soră cu bunicul mamei. Era deci vară de-al doilea cu mama, dar ca vârstă mama era mai aproape de Lizica. Bătrâna Răctivanu Băbeanu cumpărase la trei kilometri de Ciulnița, mai pe deal, la Budișteni, un vechi conac vândut de vreun boier Budișteanu, mai scăpătat. Nu era un monument istoric, cum era conacul Olănescu de la Găești, dar era plin de farmec vechi. Numa-n lungime, fără etaj, avea de-o parte, unde soseai cu mașina, un teren plan cu grajduri și alte acareturi și unde coana Lucreția făcuse

un teren de tenis, lux mare pe vremea aceea. De cealaltă parte, casa dădea pe o lungă costișă cu livadă de pomi și tufișuri de flori.

Casa de la Ciulnița, chiar la șosea și neapărată prin vreun rând de arbori de praful ridicat de mașini, era mult mai prozaică, dar atmosfera era de admirabilă afecțiune. Tanti Lizica, care avea patru frați și surori – Ioan, ofițer, încurcat undeva în provincie cu o farmacistă, Alexandru, ajuns Director General al Eforiei Spitalelor Civile, și cele două surori, Elena (Ella), nemăritată, intelectuala familiei, și Mihaela, căsătorită cu inginerul ceferist Ion Duma, de origine macedo-română –, Eliza, zic, era căsătorită cu Dimitrie (Puiu) Angelescu, fiul generalului Angelescu, de mai multe ori Ministru de Război în guvernele liberale. Nenea Puiu era el însuși politician desăvârșit, atunci secretar general al P.N.L. Mie, care începusem deja să primesc otrava legionară, nu-mi plăcea de alura politiciană a lui nenea Puiu, și n-aveam dreptate, că era om de cultură și plin de calități – afară de urâtenia fizică în perfectă armonie cu urâtenia Băbenilor, care o moșteniseră de la Răctivani. *Qui s'assemble se rassemble*, zice franțuzul'.

Cumnatul Ion Duma venea mai rar, foarte prins de meseria lui de Director la căile ferate. Prima dată că l-am cunoscut, știindu-mă licean în Franța, mă întreabă:

— Cine e poet francez mai mare? Victor Hugo sau Goncourt?

Eu, indignat, îi zic:

— Bineînțeles, Victor Hugo!

El dă din cap și-mi răspunde:

— Ba Goncourt!

Nevastă-sa, Mica, avea un dar extraordinar: vedea în vis realități întâmplare la distanță! Într-o noapte s-a trezit urlând din cauza coșmarului pe care-l avusese: văzuse un groaznic accident de tren, vagoane răsturnate, răniți, auzise strigăte. Tremurând, îi spune visul bărbatului, care încearcă s-o calmeze, o mângâie, îi repetă că a fost doar un vis – îi aduce grabnic lapte cald cu miere, s-o potolească... când sună telefonul: domnul Director era chemat degrabă, că undeva în provincie avusese loc un teribil accident de tren.

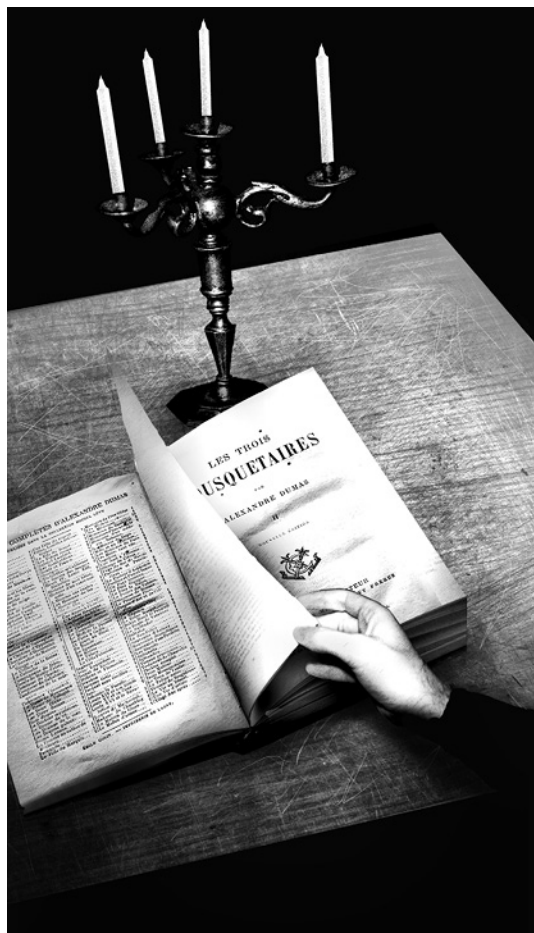
Câțiva ani mai târziu, Mica a avut iarăși un asemenea coșmar. De data asta bărbat-su a chemat el primul la telefon Direcția C.F.R. – și era iarăși adevărat.

Mama lui nenea Puiu era o Bolintineancă, nepoată a poetului. Ținuse zeci de ani un renumit pension de fete. Maică-mea fusese băgată acolo și o luase ca pe o pedeapsă, când de fapt o puseseră pe ea părinții, că era cea mai deșteaptă din cele patru surori. Acum, bătrâna Bolintineanu, Bătrânică, era ținută în casă la Ciulnița, că începuse să fie cam zaharisită. Pe vremea aia nu-ți băgai bătrâna mamă în aziluri, o țineai în casă, cu toate neplăcerile, până o lua Dumnezeu. Noi, copiii

nemiloși, o înconjuram din când în când rugând-o să ne recite versuri de-ale lui Dimitrie Bolintineanu. Și ea îi dădea drumul, mecanic:

*...într-un vechi castel
Unde curge-n vale un râu mititel,
Plânge și suspină tânăra domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță...*

Și după vreo 20 de versuri o lua *da capo* ca și când ar fi fost continuarea, și noi, nesuferiți, râdeam înăbușit – prostește.

Casa aceea de țară, lipsită cu desăvârșire de lux sau eleganță, era în același timp o uriașă bibliotecă, cu mii de cărți, și românești, dar mai cu seamă franțuzești. Acolo am pus eu mâna, când aveam paispe ani, pe *Cei trei muschetari* a lui Alexandre Dumas – pe franțuzește. În viața mea n-am fost mai captivat, mai pasionat, mai fermecat de o lectură ca de această vrăjitorie, pretins istorică, a lui Dumas. Afară de mese și de somn, n-am mai avut, trei zile, nici o treabă, nici o ocupație, nici o distracție, numai cartea aia mare, deja puțin zdreanță, în mână. Și mă

culcam cu ea sub pernă când „venea moș Ene pe la gene“. Iar dimineața, când ne aducea o slujnică, la 7 jumătate, o farfurie cu un kil de struguri, scoteam cartea de sub pernă, mă puneam în șezut și cu o mână ciuguleam din struguri, cu cealaltă țineam cartea. Niciodată n-am mai trăit așa ceva. Bineînțeles, după *Les Trois Mousquetaires* au urmat *Vingt ans après*, apoi *Le Vicomte de Bragelonne*.

Alteori, *tante* Liselle mai făcea puțină ordine în preocupările literare: ne adunam cu toții, cei trei copii ai ei, Mariliza, Dinu și Ileana, eu și alți tineri invitați, dacă erau. Se citea din Caragiale sau din Molière, sau făceam jocuri instructive. Cel mai rodnic din toate a fost jocul de cărți cu marii pictori: câte patru tablouri ale fiecăruia dintre 12 mari maestri ai picturii. Jocul era pasionant, și rezultatul, un tezaur pe viață ca să ții minte capodoperele lui Michelangelo, lui Leonardo, lui Rafael, lui Velázquez...

În fiecare an se făcea la Ciulnița și o recepție mare, cu invitați de la zeci de kilometri. Când am făcut 17 ani, a avut loc recepția cea mai bine pregătită, cu spectacol înainte de cină, versuri (la care am participat și eu – și Ion Duma, cel mai talentat în asemenea comedii) și dansuri. Eu am executat cu sora lui Ion Duma o exhibiție de tango argentinian, în care mă strângea partenera de mi se încinsese capul – și nu numai cel de sus... A doua zi mi-au spus unii:

— Măi! Ce n-ai înțeles tu, prostule, că aia, rea de muscă, te voia?!

Eu n-am înțeles nimic, într-adevăr, ca prostu'. Aș fi putut să îndrăznesc, că nu mai eram nevinovat, trecusem de-acum primele probe de foc. Dar am ratat ocazia. Și n-a fost nici prima, nici ultima. Sunt un specialist al ratărilor, un fel de campion al anti-donjuanilor.

Se mergea aproape zilnic și la Budișteni. Numai bătrâna Băbeanu avea atunci mașină, un Ford, nu vechiul model, „cu mustăți“ – adică două lungi mânere lângă volan, unul viteza, celălalt nu mai știu ce; ăsta, modernul, era mai șic, mai elegant, dar tot înalt pe picioare, că pe atunci, în imensitatea Statelor Unite, nu erau șosele asfaltate până în cătune, ca în Franța, și trebuiau mașini care să treacă prin hărtoape... ca la noi.

Și la Budișteni erau unii permanenți: bătrâna Băbeanu, fiica Ella și fratele bătrânei, colonelul Grigore Răctivanu, nenea Gheghe. Noi tinerii ne jucam să-l urmărim discret ca să auzim pâțurile pe care bietul moș le scăpa la câte trei pași unul. Cam adus din spate și cu genunchii îndoți, nu mai avea, sărmanul, ușor zaharisit, nimic din semeția militarului. Venind vorba despre „vânturi“, era în casă și o bătrână cățea de vânătoare care-i cam ținea isonul lui nenea Gheghe. Într-o după-amiază când era sindrofie mai mare, țin minte, a scăpat cățeaua unul atât de pestilențial, încât cu toții am țipat la ea: „Afară! Ieși afară!“ și biata cățea, cu coada între picioare, a ieșit umilă în curte. Un musafir de la București, atunci acolo, cam filfizon, cu cravată cu ac cu perlă, zice bătrânei gazde:

— De ce nu-i dați ce mi-a prescris mie doctorul: *Charbons Belloc*?

Erau din când în când și musafiri mai interesați, de pildă surorile Radu Mihai, fiicele prefectului Poliției de pe vremea lui Cuza. Numai una dintre ele fusese măritată Radovici. Trăiau împreună, bătrânele,

grășune, deștepte amândouă și culte – dar ne interesau *mai cu seamă că erau spiritiste*. Ne-au povestit niște cazuri, zău, să te crucești. Dar nu e locul aici să pomenesc vreunul deosebit (îmi rezerv să scriu odată un articolăș cu toate poveștile pe care, din diverse părți, le-am auzit despre spiritism, de la părinți, de la surorile Radu Mihai, de la monseniorul Vladimir Ghika, care considera spiritismul o invenție a Diavolului).

Cum însă noi toți ne arătam sceptici chiar privitor la simplul fapt că se puteau mișca mesele așa, singure, în întuneric, fără vreo misterioasă înșelăciune, doamnele cele două ne-au propus să facem o experiență deschisă, pe lumină, în public. S-a acceptat, bineînțeles. Ne-au privit pe toți, atent, pe rând, și au ales doi despre care estimau ele că ar putea fi bun medium: o doamnă (n-o țin minte) și eu. S-a căutat mescioara cea mai ușoară, de se putea și fără cuie de metal. S-a ales masa superioară din acele rânduri de mese subțiri care intră una sub alta, ce li se zice pe franțuzește: *tables-gigognes*. A fost adusă în mijlocul salonului și cei patru ne-am pus la cele patru laturi, cu mâinile atingând foarte ușor masa. Ceilalți 10-12 prezenți în salon făceau cerc în jurul nostru, în tăcere absolută. Nu știu cât am stat, pesemne cel puțin 15-20 de minute, cu mâinile tremurând ușor pe masa abia pipăită. Mi s-a părut o veșnicie. Deodată masa a început să sară, din ce în ce mai tare, apoi chiar să se mute, noi alergând după ea prin salon... Nu vă povestesc basme! Asta am trăit chiar eu. Există deci niște forțe izvorâte din noi, pe care nu le cunoaștem și, în timp normal, nu le simțim câtuși de puțin. Acum, ce legături are aceasta cu o convorbire cu spiritele morților noștri e o altă chestiune.

Tot în anul când am făcut 17 ani, a fost în gazdă la Budișteni și o pianistă de concert, rusoaică de origine, Nadia Kebap. Ne-a cântat ea admirabil de câteva ori, dar eu n-o plăceam defel, cam bondoacă, stângace, o găseam cam caraghioasă. Dar ea, ce?, nici nu s-a ferit, m-a înghesuit „într-un ungher, degrabă“, cum zice poetul, și a vrut să mă sărute. Eu am dat s-o resping cu un fel de scârbă. Iarăși prostu' din mine, altă ratare – v-am spus că sunt specialist. Da' ce? să mă încurc cu bătrâna asta de 37 de ani! Eu eram de câteva zile îndrăgostit de Tanda Caragea, de 14 ani, sosită pe două săptămâni la Ciulnița. Fără a fi nici ea frumusețe clasică, era, la 14 ani, subțire, înaltă, isteasă – de avea un bâzdic irezistibil. Amor nebun între noi doi, dar cum? La vârsta aia și la rudele la care eram, să îndrăznesc să mă aventurez dincolo de stadiul flirt? (Cunoașteți definiția flirtului? Chiar dacă o știți, să v-o mai spun pe englezește, pentru neștiutori: *Hand in hand; hand in it; it in hand; but never it in it*. Cum știți acum cu toții englezește, n-am nevoie să traduc.)

Deci cu Tanda mă giugiuleam în mașina care ne ducea zilnic la Budișteni, amândoi înghesuiți la spate, lipiți unu' de altu' și cântând cu foc:

*Fetițe dulci ca'n București
În toată lumea nu găsești!*

Mariliza, care era lângă șofer, stătea cu capu-ntors către noi. Nu-i plăcea. Eu socoteam, dacă nu pot face nimic cu ea anul ăsta, când m-oi întoarce la anu', musai să atac. Dar, când m-am întors, eu de 18, ea de 15, am aflat că era deja lansată pe piață. O ratasem și p-asta.

Table of Contents

Despre autor

Amintiri și povești mai deocheate

Nota editurii la prima ediție

Scrisoare

La Mamaia-sat în 1992

Cum m-a învățat școala franceză să scriu mai bine românește

O figură a Bucureștiului interbelic: Popovici-galoș, diplomat de carieră

Căsătorii între ardeleni și boieroaice regățene și viceversa

Vacanțe de adolescență pe la mătuși

Table of Contents

Despre autor

Amintiri și povești mai deocheate

Nota editurii la prima ediție

Scrisoare

La Mamaia-sat în 1992

Cum m-a învățat școala franceză să scriu mai bine românește

O figură a Bucureștiului interbelic: Popovici-galoș, diplomat de carieră

Căsătorii între ardeleni și boieroaice regățene și viceversa

Vacanțe de adolescență pe la mătuși